VISU ZEMJU PROLETĀRIEŠI, SAVIENOJIETIES!

Literatūra un Māksla

LATVIJAS PADOMJU RAKSTNIEKU, KOMPONISTU, MĀKSLINIEKU UN ARCHITEKTU SAVIENĪBU LAIKRAKSTS

1946. G. 22. FEBRUĀRĪ NR. 8 (58)

Mierīgo padomju tautas jaunrades darbu un tās drošību sarga mūsu slavenā Sarkanā Armija

No Vissavienības Komūnistiskās (boļševiku) Partijas Centrālās Komitejas Aicinājuma

SLAVA SARKANAI ARMIJAI

23. februārī padomju tauta svin Sarkanās Armijas 28. gadadienu. Tauta uzvarētāja svin savas armijas uzvarētājas svētkus. Tā nav parasta gadadiena. Tā ir diena, kuŗā padomju ļaudis ar prieku un lepnumu var teikt visai pasaulei, ka šajā dienā viņi svin tās armijas svētkus, kuŗa Tēvijas kaŗa frontēs izšķīrusi cilvēces likteņus. Ne tikai padomju tautas, bet arī daudzas vairāku kontinentu tautas šajā dienā sumināS Sarkano Armiju kā savu atbrīvotāju un glābēju. To darīs Eiropas tautas, kuŗas Sarkanā Armija savā uzvaras gājienā atbrīvoja no vācu fašistiskajiem iebrucējiem; to darīs tās Āzijas tautas, kuŗu apspiedējus — japāņu imperiālistus — samala Sarkanās Armijas pulki; to darīs brīvības mīlētājas tautas visās pasaules malās, jo Sarkanā Armija glāba tās no draudošajām briesmām tikt pakļautām kāškrusta verdzībā.

Spožas slavas pilnas ir Sarkanās Armijas gaitas. Cīņās dzimusi, tā nosargāja pirmo strādnieku un zemnieku valsti, satrieca iekšējās kontrrevolūcijas un ārvalstu interventu spēkus, satrieca tos apstākļos, kad Sarkanās Armijas uzvarai ticēja vienīgi tikai paši padomju ļaudis. Izcīnījusi uzvaru pilsoņu kaŗā un cīņā pret 14 valstu intervenci, tā modri sargāja padomju cilvēku mierīgo darbu, ātri likvidēja visus mēģinājumus traucēt šo darbu un krāja spēkus nākotnei. Tad, kad sākās kauja par padomju zemes «būt vai nebūt», Sarkanā Armija cēlās cīņai, kādu vēl nekad nav izcīnījusi neviena armija pasaulē. Un Sarkanās Armijas uzvarai šai cīņā nevar līdzināties neviena cita uzvara, kādu līdz šim pazīst kaŗu vēsture. Par šo uzvaru šodien Sarkanai Armijai pateicas visa cilvēce.

Sarkanā Armija uzvarēja tādēļ, ka boļševiku partijas vadībā uzceltā padomju valsts rūpniecība spēja apbruņot to ar pirmklasīgu kaujas techniku arvien pieaugošā daudzumā; tādēļ, ka kolektīvizētā padomju lauksaimniecība spēja to apgādāt ar pārtiku.

Sarkanā Armija uzvarēja tādēļ, ka tā ir tautas armija. Padomju tauta mīl Sarkano Armiju, gatava atdot visus savus spēkus tās stiprināšanai, Padomju tauta vienmēr atbalstīja un atbalsta Sarkano Armiju, lolo to kā savu acuraugu, jo Sarkanā Armija aizstāv un ir nosargājusi padomju tautu brīvību, godu un neatkarību.

Sarkanā Armija uzvarēja tādēļ, ka tā ir tautu draudzības armija. Visu padomju tautu dēli un meitas cīnījās Sarkanās Armijas rindās par kopīgu lietu pret kopīgu ienaidnieku.

Sarkanā Armija uzvarēja tādēļ, ka Staļina skolas kaŗavadoņi prasmīgi vadīja tās kaujas operācijas; tādēļ, ka staļiniskā stratēģija un kauju taktika pārspēja ienaidnieka taktiku, staļiniskā kaŗamāksla izrādījās nepārspējami augstāka par vācu fašistu un japāņu imperiālistu kaŗamākslu.

Sarkanā Armija uzvarēja tādēļ, ka to audzināja boļševiku partija. Partija saliedēja Sarkanās Armijas rindas, rūpīgi veidoja tās spēkus, apbruņoja to ar komūnisma ideoloģiju, darīja to morāliski stipru un neuzvaramu.

Sarkanā Armija uzvarēja tādēļ, ka to organizēja, veidoja, rūdīja un vadīja kaujās Staļins — cilvēces lielākais kaŗavadonis.

Tās vēsturiskās misijas lielums, ko Sarkanā Armija veikusi Tēvijas kaŗā, nemaz vēl īsti nav aptveŗams visā tās diženumā. Sarkanā Armija izglāba no bojā ejas daudzas tautas, izglāba šo tautu kultūru.

Tā izglāba arī latviešu tautas kultūru. Vācu okupanti, ielauzušies mūsu zemē, ar zvērisku naidu ķērās pie latviešu nacionālās kultūras iznīcināšanas. Tie ne vien slepkavoja mūsu kultūras darbiniekus, bet arī postīja visu, kas tautas kultūrai bija dārgs un svēts. Viņi nolaupīja mūsu ielām nosaukumus, kuŗos bija rakstīti latviešu lielāko dzejnieku, rakstnieku un kultūras darbinieku vārdi. Viņi izņēma no apgrozības un iznīcināja latviešu daiļdarbus, izlaupīja mūsu kultūras krātuves, izpostīja un apgānīja mūsu kultūras iestādes, slēdza mūsu skolas un augstskolas, ierīkoja tajās kazarmas un staļļus. Latviešu nacionālā kultūra bija lemta bojā ejai tāpat kā pati latviešu tauta.

Tagad, kad Melnā bruņinieka pēcteču asiņainais zābaks vairs nemīda Latvijas zemi, mūsu tauta atkal brīva un priecīga ceļ savu nacionālo kultūru. Latviešu mākslas un kultūras darbinieki elpo ar pilnu krūti. Viņiem pavērti visi ceļi augt un veidoties, darīt bagātu savu tautu ar jaunām, lielām kultūras vērtībām, radīt darbus, kas ir mūsu lielā laikmeta cienīgi.

Darot šo ďarbu, Latvijas padomju rakstnieki, mākslinieki, komponisti apzinās, ka tā ir Sarkanā Armija, kas savām asinīm izcīnīja viņiem šīs tiesības un iespējas.

Ne mazums latviešu dzejnieku un rakstnieku paši ir cīnījušies Sarkanās Armijas rindās. Atgriezušies pēc izcīnītajām cīņām atbrīvotajā Latvijā, viņi atnesa sev līdzi tās idejas un to morālo spēku, kas darīja stipru mūsu armiju, kas vadīja to no uzvaras uz uzvaru. Šīs idejas vada šodien Latvijas padomju literātūras, mākslas un kultūras darbiniekus viņu darbā. Ar šīm idejām viņi būs lieli un nemirstīgi, ar šīm idejām būs stipra un laimīga viša mūsu tauta.

Ar šādu apziņu sagaida Sarkanās Armijas 28. gadadienu mūsu literātu un mākslinieku saime. Viņi redz savā priekšā grandiozās nākotnes metus, kuŗus savā 9. februāŗa runā rādīja biedrs Staļins, viņi zina savu lomu tajā gaišajā, milzīgajā jaunrades darbā, kādu sāk mūsu tauta. Nav lielāka goda un lielākas laimes, kā audzināt savu tautu brīvu un stipru. Tādēļ Sarkanās Armijas 28. gadadienā mūsu mākslas un kultūras druvas kopēji vēl vairāk stiprina sevī gribu un apņēmību būt šā goda cienīgiem.

Mēs ticam tautas radošajam spēkam. Mēs zinām, ka Sarkanās Armijas atbrīvotā, visu padomju tautu dēlu asinīm bagātīgi slacītā Latvijas zeme ziedēs un plauks. Mēs zinām, ka zels un dzīvos mūsu nacionālā kultūra.

Par mūsu brīvību, par mūsu skaisto nākotni, par mūsu tautas laimi mēs no sirds pateicamies neuzvaramajai Sarkanai Armijai.

No PSR Savienības Tautas Komisāru Padomes

PSR Savienības Tautas Komisāru Padome ar dziļām sērām paziņo par izcilā krievu teātŗa darbinieka, viena no Maskavas Dailes Teātŗa dibinātājiem, PSRS Tautas mākslinieka, Staļina prēmijas laureāta Ivana Michailoviča **Moskvina** nāvi.

PSRS Tautas Komisāru Padomē

Par izcilā krievu teātŗa darbinieka PSRS Tautas mākslinieka I. M. MOSKVINA piemiņas godināšanu un viņa ģimenes nodrošināšanu

PSR Savienības Tautas Komisāru Padome nolēmusi:

1. Maskavas pilsētā uzcelt piemineklī PSRS Tautas mākslinieka I. M. Moskvinam.

2. Nodibināt sekojošās PSRS Tautas mākslinieka I. M. Moskvina vārdā nosauktās stipendijas:

a) V. I. Ņemiroviča-Dančenko vārdā nosauktajā skolā — studijā pie Maskavas Akadēmiskā Dailes Teātŗa — piecas stipendijas pa 400 rubļiem katru audzēkņiem;

b) Valsts Teātŗa mākslas institūtā — trīs stipendijas pa 400 rubļiem katru studentiem.

3. Petrovskija šķērsielu Maskavā pārdēvēt par Moskvina ielu.

4. Izsniegt vienreizēju pabalstu I. M. Moskvina dzīvesbiedrei — Ļubovai Vasilija m. Moskvinai 25.000 rubļu apmērā un noteikt viņai personālu mūža pensiju 750 rubļu apmērā mēnesī.

5. PSRS Tautas mākslinieka I. M. Moskvina bēres rīkot uz valsts rēķina.

PSRS Augstākās Padomes Prezidija DEKRĒTS

par rakstnieka L. M. Ļeonova apbalvošanu ar Ļeņina ordeni

Par izciliem nopelniem daiļliterātūrā, sakarā ar literārās darbības 25 gadu atceri, apbalvot rakstnieku **Ļeonovu** Leonīdu Maksima d. ar **Ļeņina** ordeni.

PSRS Augstākās Padomes Prezidija Priekšsēdētājs
M. Kaļiņins

PSRS Augstākās Padomes Prezidija Sekretārs
A. Gorkins

Maskavā, Kremlī,
1946. gada 18. februārī.

Vēsturisks notikums latviešu tautas dzīvē

Starp daudziem latviešu tautas vēlējumiem padomju vara, Ļeņina-Staļina partija ir piepildījusi vēl vienu sapni — nodibinājusi Latvijas PSR Zinātņu Akadēmiju. Par to, kaut arī latviešiem būtu sava augstākā zinātniskā organizācija, domāja mūsu labākie, izglītotākie ļaudis jau sen.

Jau pirmajā Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas dibināšanas apspriedē tagadējais Akadēmijas prezidents prof. P. Lejiņš teica: «Latvijas Zinātņu Akadēmijas dibināšana ir notikums, kas sāviļņo visu sirdis un prātus. Tas ir visu Latvijas zinātnieku lolojums un sapnis, kas ilgu laiku briedis un ko nevarēja nomākt pat grūtais okupācijas laiks.»

Mūsu tauta ir centīga arī pēc zināšanām. Zinātnes augstākie kalngali ir vilinājuši daudzus mūsu tautas censoņus. Jau muižniecības laikos daudzi darbabērni asarām acīs lūdzās «dar' man, tēti, pastaliņas», kā Sudraba Edžus Dauka vai Plūdoņa Atraitnes dēls, gribēdami izpētīt bezgalīgo pasauli, bet tikai ļoti retajiem toreiz izdevās izlauzties dzimtcilvēka trūkumam un aristokratijas privilēģiju sprostam un ietikt zinātnes pilī. Arī buržuaziskās Latvijas laikā, kaut arī mums pašiem jau bija sava universitāte, ceļš uz to darba ļaužu bērnam bija pārāk šaurs un ērkšķains. Un vairumam no tiem retajiem, kam izdevās iznākt ar diplomu kabatā, bija tūliņ jāgulstas jaunā Prokrusta gultā — apkaunojoši jānīkuļo kā inteliģentiem bezdarbniekiem. Latviešu šovinistiskai buržuazijai kā kuŗai katrai reakcionārai buržuazijai progresīvi zinātnes darbinieki nebija vajadzīgi. Tikai padomju vara pavēra arī latviešu darba jaunatnei, kuŗā vienmēr bijušas neremdināmas patiesības alkas, plašu un drošu ceļu uz augstākajām mācības iestādēm un raženu, pašai tautai vajadzīgu zinātnisku darbu.

Par augstākās zinātniskās pētniecības organizācijas nodibināšanu Latvijā padomju valdība domāja jau 1941. gadā, bet fašistu iebrukums šo nodomu izjauca. Tagad tas ir reālizēts. Pirmo reizi latviešu zinātniekiem, starp kuŗiem, kā to Akadēmijas dibināšanas apspriedē atzīmēja Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētājs b. V. Lācis, ne mazums ir tādu, «kuŗu līdzšinējais zinātniskais darbs pēc savas nozīmes un pēc saviem rezultātiem sniedzas pāri mūsu republikas, Padomju Latvijas sfērām», ir iespēja organizēti strādāt pie vissarežģītākām zinātnes problēmām. Zinātņu Akadēmija ir augstākā zinātniskā iestāde, akadēmiķa nosaukums ir viena no visaugstākajām zinātniskām kvalifikācijām zinātnes darbiniekiem. Tas, ka PSRS valdība atļāvusi nodibināt Latvijas PSR Zinātņu Akadēmiju, ir augsta atzinība ne vien mūsu zinātniekiem, bet visai latviešu tautai, no kuŗas vidus viņi cēlušies.

Latviešu zinātnes pilngadību, latviešu zinātnieku darba vērtību ir atzinusi visa padomju zinātne — visprogresīvākā zinātne pasaulē. Tas vēlreiz apliecina, kādu cieņu mūsu tautai un mūsu nacionālajai kultūrai parāda brālīgo Padomju Republiku Savienība. Bet tas arī uzliek pienākumu mūsu zinātniekiem stingri turēties tais lielajos augstumos, kādos pacēlusies padomju zinātne, nostādamās uz viszinātniskākajiem, visdrošākajiem, visauglīgākajiem pamatiem — marksisma - ļeņinisma pamatiem.

Padomju zinātnei jo augstus un atbildīgus uzdevumus izvirzījis padomju tautas vadonis biedrs Staļins savā vēsturiskajā runā šāgada 9. februārī: ... «ne vien panākt, bet tuvākā laikā arī pārspēt zinātnes sasniegumus aiz mūsu valsts robežām». Tas vajadzīgs, lai padomju tauta jo drīzāk sadziedētu kaŗa postu, jo drīzāk visās saimniecības un kultūras nozarēs ievērojami pārsniegtu pirmskaŗa līmeni, dzīvotu laimīgu un drošu dzīvi. Šai grandiozajā jauncelšanas plānā padomju zinātnei un tās augstākajai organizācijai — Zinātņu Akadēmijai — biedrs Staļins ierāda milzīgu nozīmi un paveŗ varenas perspektīvas. Šai lielajā celtniecības darbā aicināti arī latviešu zinātnieki.

Padomju zinātne nav no dzīves atrauta, nedzīvās abstrakcijās iegrimusi zinātne. Padomju zinātne vienmēr kalpo pašas tautas vajadzībām. Tēvijas kaŗa gados padomju zinātnieki visu savu talantu veltīja Dzimtenes aizsardzībai, tagad — Dzimtenes uzplaukumam. Tas, ka par Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Prezidentu ievēlēts lauksaimniecības zinātņu profesors, Latvijas PSR Nopelniem bagātais zinātnes darbinieks Pauls Lejiņš, ir garantija tam, ka arī Latvijā zinātniskā pētniecība ies pareizu ceļu — tautas labklājības ceļu.

Arī latviešu rakstniecība, mūsu literātūras un mākslas zinātne jūt drošu pamatu līdz ar Zinātņu Akadēmijas nodibināšanu. Ir jāveic daudzi jo daudzi nopietni pētījumi latviešu tautas folklorā, literātūras vēsturē un teorijā, kā arī valodas jautājumos; no mūsu literātūras pētniecības jāizmēž visi sārņi, kas sanesti buržuazijas gados. Tādēļ ar dziļu gandarījumu latviešu rakstnieki un vispār kultūras darbinieki uzņem ziņu, ka starp Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas pirmajiem īsteniem locekļiem ir arī mūsu erudītais, izcilais literātūras pētnieks, mūsu iecienītais Tautas rakstnieks prof. Dr. Andrejs Upīts.

Neaptveŗamas perspektīvas pavērušās latviešu zinātnei, jo padomju valdība, boļševiku partija tai dod arī neizsmeļamas iespējas. Nav šaubu, ka mūsu zinātne savus lielos pienākumus pret tautu arī veiks — jo tā ir kļuvusi par pilntiesīgu padomju zinātnes sastāvdaļu.

K. Kraulinš

LATVIJAS PADOMJU RAKSTNIEKU SAVIENĪBA

svētdien, 3. martā, pulksten 11 rītā
Sarkanās Armijas virsnieku namā
Merķeļa ielā 13

rīko

RAKSTNIEKU RĪTU

Programā:

Tautas rakstnieka prof. Dr. A. Upīša atklāšanas vārdi.
Latvijas Padomju rakstnieku savienības sekretāra doc. K. Krauliņa referāts: Latviešu padomju rakstniecība šodien.
Savus jaunākos darbus lasīs: Valija BRUTĀNE, Aleksandrs ČAKS, Edgars DAMBURS, Atis ĶENIŅŠ, Vilis LĀCIS, Valdis LUKSS, Fricis ROKPELNIS, Meinhards RUDZĪTIS, Anna SAKSE, Jānis SUDRABKALNS, Jūlijs VANAGS.

Biļetes no 2—10 rubļiem dabūjamas Rakstnieku Savienībā (Kr. Barona ielā 12) un Sarkanās Armijas virsnieku namā pie kases.

Sarkanā Armija – cilvēces glābēja

Katru reizi, kad domājam par padomju ļaužu sasniegumiem visdažādākās dzīves nozarēs, izjūtam dziļu savilņojumu, sajūsmu un apbrīnu, atcerēdamies daudzos šķēršļus, kas jaunās dzīves cēlējiem bijuši jāpārvar, grūtās, smagās cīņas, ko viņi izcīnījuši, izturību, bezbailību un negraujamo ticību padomju idejām, kas cīnītājus vadījušas kaujās. Tad vienmēr prātā ienāk mazas ziles, no kurām izaug vareni ozoli.

Viens no visbrīnišķīgākajiem un aizraujošākajiem padomju vēstures stāstiem ir stāsts par Sarkano Armiju. Komūnistiskās partijas vēstures īsajā kursā lasām par šā varenā spēka sākumiem 1918. gadā: «Atbildot uz partijas un Padomju valdības saucienu «Sociālistiskā tēvija briesmās!» strādnieku šķira pastiprināti formēja Sarkanās Armijas daļas. Jaunās armijas — revolūcionārās tautas armijas — jaunie pulki varonīgi atsita līdz zobiem apbruņotā Vācijas plēsoņa uzbrukumu. Pie Narvas un Pleskavas vācu okupantiem deva sparīgu pretsitienu. Viņu tālākvirzīšanās uz Petrogradu tika apturēta. Pretspara diena Vācijas imperiālisma karaspēkam — 23. februāris — kļuva jaunās Sarkanās Armijas dzimšanas diena.»*) Šai dienā dzima spēks, kas vēlāk apturēja vācu gadsimtus ilgo tiekšanos uz austrumiem un uz visiem laikiem sagrāva vācu plānus par kundzību visā pasaulē. Apmātie stulbie prūšu junkuri nesaprata, ka 1918. gada 23. februārī pārvilkta svītra pāri viņu neprātīgajiem, murgainajiem nodomiem, ka tā ir vēstures robeždiena. Tagad padomju karavīri Vācijas pilsētās ik uz soļa vāciešiem atgādina, ka vecā, asiņainā, varmācīgā fašisma vara sagrauta un nekad vairs necelsies augšā. Sarkanarmietis ir jaunās saules nesējs, jauna laikmeta sācējs.

Ar prieku varam atcerēties, ka par šo jauno sauli kopā ar lielo krievu tautu, kopā ar daudzām citām tautām no pašiem Sarkanās Armijas sākumiem cīnījušies arī latvieši. 1918. g. Gdovas pilsētu pret baltgvardiem aizstāvēja vecais latviešu revolūcionārs Fabriciuss, viens no izcilākajiem pilsoņkara varoņiem, kura krūtis rotāja četri Sarkanā Karoga ordeņi. Pie Kachovkas un Perekopa, pie Kromiem un vēl daudzās citās vietās sarkanie latviešu strēlnieki drosmīgi un veiksmīgi gāja kaujās par jauno padomju valsti. Lielā krievu tauta, kuras rakstnieki, zinātnieki, revolūcionārie cīnītāji bija ievadījuši latviešus cīņā par jaunu, labāku pasauli jau pagājušā gadsimteņa otrā pusē, Oktobra revolūcijā saslējās visā savā diženumā. Krievu tauta saliedēja vienā saimē visas sagruvušās cara imperijas tautas un ciltis un boļševiku partijas vadībā radīja jaunu sociālistisku sabiedrību. Par pirmā laika grūtībām Partijas vēstures īsajā kursā lasām: «Nezaudēja dūšu boļševiku partija. Šā laika neizsakāmās grūtības un spraigā cīņa ar tām parādīja, kāda neizsmeļama enerģija slēpjas strādnieku šķirā un cik milzīgs, neizmērojams spēks ir boļševiku partijas autoritātei») Sarkanarmietis ir boļševiku ideju cīnītājs.**

Šis spēks jaunā spožumā uzziedēja vislielāko pārbaudījumu laikā, Lielajā Tēvijas karā. Sarkanā armija, kas bija rūdījusies pilsoņu karā, kaujās ar interventiem, ar baltsomiem un japāņiem, bija izaugusi par varenāko armiju pasaulē. Ģeniālā karavadoņa Staļina vadībā Sarkanā Armija satrieca vistumšāko un niknāko, visstiprāko un nežēlīgāko reakcijas varu, kāda jebkad bija apdraudējusi cilvēces attīstību. Šai karā atdzima arī cēlās, svētās sarkano latviešu strēlnieku tradicijas. Ar sajūsmu un lepnumu katrs latvietis atcerēsies Tēvijas kara gadus, mēnešus vai dienas, ko viņš pavadījis latviešu strēlnieku pulkos Sarkanās Armijas rindās, cīnīdamies par Padomju Latviju kopā ar desmitiem tautu. Sarkanarmietis ir tautu draudzības kareivis.

Nirnbergas prāva visai pasaulei rāda, kas gaidītu cilvēci, ja uzvarētu hitlervilki. Auksta verdzības un iznīcības dvaša plūst no Nirnbergas. Tur uzšķiras miroņu grāmatas, ko pēc visiem grāmatvedības likumiem nāvei nolemto ļaužu nometnēs dienu pēc dienas pildījuši skaitļiem aukstasinīgie slepkavas. Tur elektrisko spuldžu gaismā zem stikla jumola baiga stāv preparēta, izžāvēta jaunekļa galva. Jauneklis aizsargājis savu mīļo meiteni. Par to viņš pakārts, un galva izgreznojusi standartfīrera kabinetu. Nirnbergas un Rīgas prāvās pavērušies visā cinismā un kailumā vācu sausie, nežēlīgie nodomi iznīcināt veselas tautas. Arī latvieši bija šai nāves sarakstā. Mūs izglāba Sarkanā Armija. Sarkanā Armija izglāba cilvēci.

Cilvēks, kam krūtīs dzīva sirds, kas mīl brīvību un savu dzimteni, kas skatījies briesmām acīs un redzējis uzlecam sārto rīta sauli, vienalga, kur tāds cilvēks dzīvo, sajūt Sarkanās Armijas diženumu. Azerbaidžanietis Sameds Vurguns pareģo taisnības un brīvības uzvaru visā pasaulē, kad būs satriekts, — pieminot senos austrumu mitoloģijas tēlus, — vecās dzīves zvērs Ārimans un valdīs jaunais cilvēks — Ormuzdu. Un šīs jaunās saules un mīlestības spēku Vurguns redz iemiesojamies sarkanās zvaigznes karavīros. «Ak, Sarkanās Armijas cīnītāji! Jūs esat dzīves okeana sāls, nākošo laiku cerība, taisnības un visa laba spēks.» Tā mūsu acu priekšā izaug liela Sarkanās Armijas uzvaru ētiskā, morālā nozīme. Sarkanarmietis ir jaunas, taisnīgas, harmoniskas cilvēku sabiedrības izcīnītājs un aizstāvis.

Šie lielie mērķi un cēlās īpašības pievilka, valdzināja, iedvesmoja visus labos, taisnīgos, drosmīgos ļaudis, tāpat kā ap asiņaino ērmu Hitleru pulcējās visi maitas putni. Pa savu logu mājās redzu sarkanu ķieģeļu slimnīcas ēku, kur vācu laikā pie žogiem zvalstījušies spāniešu zilās divīzijas sapērtie salašņas, ko Franko bija sūtījis palīgā vācu kraukļiem. Draņķi liņa klāt draņķiem. Pie Staļingradas kā varonis krita Sarkanās Armijas rindās spāniešu jaunekļis Rubens Ruiss Ibaruri, Doloresas Ibaruri, liesmainās Pasionarijas dēls. Gaišais, labais saplūda vienā saimē. Spāniešu dzejniece Rosa Vilase apdzied varonīgo jaunekli dedzīgiem vārdiem: «Lielās Pasionarijas dēls, tu piepildīji viņas vēlējumu, miri, kājas stāvēdams, lai tautas nesmaktu uz ceļiem kauna pilnā dzīvē.» Sarkanarmietis ir tautu brīvības izcīnītājs.

Sarkanarmietis pie Elbas, Oderas vai Donavas sarga seno Eiropas civilizāciju, gadu tūkstošu kultūru, kuŗā saplūduši anglosakšu un skandinavu, romāņu un slavu ieguldījumi un sasniegumi. Prūšu junkurs ar uzpūtīgu nicināšanu rēja, ka uz austrumiem no Kēnigsbergas sākas barbaru zeme. Šai austrumu zemē izauga karavīri, kas izglāba simtiem miljoniem ļaužu no tumsas, kas deva viņiem iespēju no jauna brīvi skatīt Rembrantu, klausīties Bēthovenu, lasīt Šēkspīru. Šie karavīri nodibināja cilvēcīgu* kārtību filozofa Kanta pilsētā Kēnigsbergā, kur viņi šai mēnesī līksmi balsoja par sociālisma valsts likteņu lēmējiem, padomju deputātiem. Sarkanarmietis ir kultūras aizstāvis, kas sargā pagātnes mantojumu un pašķiŗ ceļu cilvēces progresam.

Latviešu tautai Sarkanā Armija pavēra ceļu uz laimīgu nākotni. No šauras sētas esam izkļuvuši plašos pagalmos. Boļševiku idejas, Ļeņina un Staļina mācības, kas izaudzinājušas un iedvesmojušas Sarkano Armiju, ceļ saulē ikvienas tautas nacionālo kultūru. Edgars Damburs labi izteicis boļševisma svētīgo ietekmi mūsu dzīvē savā dzejolī par Ļeņinu: «Mēs, kas ilgus mūžus bāŗi bijām, Lizdu atradām un dzimto sētu.» Latviešu rakstnieki, kas kopā ar strēlniekiem izstaigāja bargos kara ceļus, savos darbos prozā un dzejā ietvēruši viņu varoņgaru, kas liesmo Sarkanās Armijas ugunīs. Latviešu gvardus slavinājuši Andrejs Upīts un Vilis Lācis, un arvien vēl rodas jauni darbi, strēlnieku varoņu gaitas vēl ilgi iedvesmos rakstniekus un māksliniekus, kas izsmēluši tikai mazu daļu lielās vielas. Viņiem jāraksta, jāglezno, jākomponē par visiem varenās Sarkanās Armijas varoņdarbiem. Tie iededzinās jaunajās paaudzēs jaunu kvēli, pateicību un sajūsmu, viņu piemiņa mūžam dzīvos mūsu tautas sirdī.

J. Sudrabkalns

*) VK(b)P vēstures īsais kurss *) 225. lpp. un **) 237. lpp.

KONCERTS „CĪŅAS" DARBINIEKIEM

Svinīgajā sanāksmē «Cīņas» zālē par godu apbalvotajiem darbiniekiem, kas sekmējuši «Cīņas» iznākšanu Tēvijas kara laikā, notika koncerts, kuŗā piedalījās Nopelniem bagātā māksliniece Vera Krampe, Edgars Plūksna un komponists Arvīds Žilinskis. Programu ievadīja Alfrēda Kalniņa «Himna manai dzimtai zemei» no komponista pirmajiem klavierdarbiem Arvīda Žilinska atskaņojumā, īsta gaišas pacilātības, līksmes un gaviļu dziesma dzimtenei. Programas vokālajā daļā bija pazīstamākās dziesmas ar mūsu revolūcionāro un padomju dzejnieku tekstiem. Vera Krampe dziedāja M. Goldina, J. Ozoliņa un N. Grīnfelda dziesmas un ārijas. Melodiski rakstītas M. Goldina «Dzimtene Latvija» (A. Sakses vārdi) un «Saules dziesma» (J. Vanaga); no abām savā mūzikālajā saturā zīmīgāka pēdējā. Pretēji šo dziesmu lirikai ciets, skarbs drāmatisms N. Grīnfelda ārijā no operas «Rūta» (Fr. Rokpeļņa vārdi); māksliniece to sniedza jo spraigi un pārliecinoši.

Edgars Plūksna kļuvis uzticīgākais Arvīda Žilinska mākslas trubadūrs. Patiesi, šo abu mākslinieku psihiskās un artistiskās īpašības visai laimīgi saskan, un tāpēc tādās dziesmās, kā «Cimdu pāris» (J. Grota), «Līgavai» (L. Paegles), «Meklētāji» (L. Paegles), Plūksna pilnīgi izsmeļ visu to emocionālo saturu. Žilinska poētiskās klavierprelūdijas «Pavasaris nāk» un «Pļāvēji norā» paša autora atskaņojumā vēl papildināja labi noskaņoto programu.

J. V.

«Cīņas»
MĀKSLINIECISKĀ PĒCPUSDIENA

svētdien, 1946. gada 24. februārī, pl. 16 «Cīņas» zālē, Blaumaņa ielā Nr. 38/40,

Nopelniem bagātā mākslas darbinieka profesora
JĀZEPA MEDIŅA
MŪZIKA

Programā: stīgu kvartets, kompozicijas klavierēm un vijolei, dziesmas ar J. Raiņa, Elīnas Zālītes, J. Plauža, V. Luksa un P. Vīlipa vārdiem — pirmatskaņojumi.

Atlikušās iecjas kartes dabūjamas redakcijā Blaumaņa ielā 38/40, pie techniskajām sekretārēm no pl. 10 līdz 18.

Valdis Lukss

Atvaļināta kaŗavīra stāsts

— Nu pastāsti mums, kā tad bija,
kad sitāties diena vai nakts?
Jums tērauds pār galvām tak lija,
jo pasaule dima kā lakts.

Tā, kūpinot pīpes, tev prasa,
un vīri tev piestājas klāt.
No pieres žūt mirkli drīkst rasa —
jo mirkli drīkst mašīnas stāt.

— Nu ko tad jums, biedri, lai saku?
Tas nebij ar trompētēm maršs!
Pat šautenes zaudēja laku,
ar rūsu bij apsūbis vaŗš.

Tik sirds bij kā skanoša stīga,
sirds bija kā saulpuķes zieds —
jo daudziem jau bij kāda Rīga,
ko plosīja kāškrusta bieds.

Un tāpēc pat dzelzs ātri gura,
un tērauds, un zeme, un koks —
tik cilvēks, kā vizoša buŗa,
bij spraigs — tapa rītdienas logs.

Un tāpēc, lūk, pelēkie stāvi,
kad šķita — pat gaiss grib tev kost —
simt, tūkstoškārt tikās ar nāvi,
bet prata to pabīdīt nost.

Un tomēr vēl ļima un krita,
ik riets bija asiņu sārts —
bet uzvaras pulksteņi sita —
un tautās deg kritušo vārds.

Bet jūs dažreiz sakāt — ir grūti
uz krāšņatām dzīvi nu celt!
Sīvs ziemelis aizmiglo rūti,
un pasauli gribas jau pelt.

Mums viegli, jūs domājat, bija,
kad kaujā līdz jostai ir sniegs,
kad dumbri mūs rāva un rija,
un vāciešu pusē bij prieks!

Mums pierē gan iegula kroka,
bet zinājām visi, kā būs —
ka Sarkanās Armijas roka
par uzvaras zīmnesi kļūs.

Un spēku mēs nemanot krājām.
Svešs lūpām bij mulsuma vaids —
No ugunīm ugunīs gājām,
un Berlīnē aizveda naids.

Lūk, stāsts! Liekas vienkāršs jums, biedri,
bet liek tas mums stiprākiem būt,
liek sacīt, ka griba un sviedri
spēj lielākās uzvaras gūt. —

Dziest pīpes, un vīri ir klusi;
Tik sirds tā kā veseris sit.
Un liekas — uz rītdienas pusi
Tiem straujāki asinis rit.

Jānis Plaudis

VALODA, TĒLAINĪBA UN RITMIKA

Andreja Upīša Gribojedova komēdijas „Горе от ума" atdzejojumā

Profesors R. Egle savā plašajā rakstā par Gribojedova komēdijas atdzejojumu zīmīgi saka, ka «... galvenais Gribojedova dzejiskajā rakstā — tautas valodas dabiskums, dzīvas sarunas raksturs un intonācija... No seņās, tīri literāras deklamācijas tas ir liels solis uz reālistisko dialogu... pat pagarajos (Čacka, Famusova) prātojumos pulsē īsta dzīvība. Vienkāršas, īsti krieviskas izteiksmes nokrāsa dzirdama...»

Tikpat pareizs R. Egles aprādījums, ka «jo vienkāršāka, dzejiski niansēta un tautiska valoda, jo grūtāk tā atveidojama» tulkotājam.

Tautas rakstnieks Andrejs Upīts jau gadu desmitiem cauri īpašu, izcilu vērību veltījis tieši valodas kopšanai. Viens no krāšņākajiem viņa episkās dzejas elementiem ir tieši valoda. Kā slavenajās novelēs, tā plašajos romānos, kritikās un pat polemiskajās recenzijās («Ar ušņu duramo»!) priecādamies un apbrīnodami esam vērojuši Upīša valodas spraigumu, zīmīgu vārdu izvēli, sintakses skaidrību, intonāciālā akcenta zīmīgu, mērķtiecīgu ieklāvi. Bez liekiem vārdiem un pušķojumiem tāds lielā dzejnieka stils, ciešā saskaņā ar viņa reālistiskajiem principiem un radītāja raksturu, vienmēr bijis tuvs dzīvajai, aktualizējošajai izteiksmei, nekad nav pazaudējis to svaigumu un lietišķību, kas iezīmē liela radošo personību.

Varētu domāt (tas vērojams jo daudzu mūsu dzejnieku tulkojumos), ka radošai personībai grūti respektēt cita dzejnieka stila īpatnības. Taču par «Gudra cilvēka nelaimes» atdzejojumu jāliecina, ka šādu grūtību Upīts pilnīgi pārvarējis. Un nebūs lieki aizrādīt, ka Upītim te darbu atvieglo vispirms viņa lielās teorētiskās zināšanas dzejas tulkojuma jautājumos, bet vēl vairāk tas apstāklis, ka Gribojedova stils visai radniecīgs Upīša stilam, ka Gribojedovs savā komēdijā ir viscauri atziņas, atjautas, spriegas, lieki neizpušķotas izteiksmes dzejnieks.

Lai paņemam salīdzinājumam kaut vai *Molčaļina paskaidrojumu Lizai*, kad tā viņam pārmet liekulīgo izturēšanos pret Sofiju.

Лиза:
И вам не совестно?
Молчалин:
Мне завещал отец;
Во первых, угожать всем людям без изъятья;
Хозяину, где доведется жить,
Начальнику, с кем буду я служить,
Слуге его, который чистит платья,
Швейцару, дворнику, для избежанья зла,
Собаке дворника, чтоб ласкова была.

Šo izdabātāja vienkāršo, bet spriegi saturīgo, raksturīgo un nozīmīgo tekstu Upīts atdzejojis tā:

Līza:
Kā jums nav kauna!

Moļčaļins:
Redzi, tēvs man noteicis:
Lai izpatīku, zemojos priekš katra vīra;
Lai klausu saimniekam, kur dzīvoju,
Un priekšniekam, zem kuŗa kalpoju,
Un sulainim, kas viņa drēbes tīra.
Sveicaram, sētniekam, lai novērst ļaunumu,
Un sētnieksunim arī, lai tas nekostu.

Kā redzams, atdzejotāja valoda pilnīgi skaidra, līdz galam atbilst Gribojedova tekstam, Moļčaļina raksturam. Ja te kāds iebilstu, ka Moļčaļins teicis: «izdabāt visiem cilvēkiem» (nevis «zemojos priekš katra vīra»), tad jāatceras, ka mūsu valodā «vīrs» bieži vien mēdz būt vispārējs cilvēka apzīmējums, bez dzimtes norādījuma. Tad, pretstatā šim, savukārt klātos ievērot, ka Upīša atdzejojuma pēdējā rindā («Un sētnieksunim arī, lai tas nekostu») efekts pārāks nekā Gribojedova tekstā («Sētnieka sunim, lai tas būtu laipns»).

Pēc šī citāta es gribētu secināt un apgalvot (paturot prātā visu pārējo atdzejojuma tekstu), ka Gribojedova valodas gars, viņa dotie jēdzieni, kas ietverti vārdu materiālā Upīša atdzejojumā pilnīgi adekvāti. Tas atzīstams par lielu sasniegumu cittautu dzejas tulkojumos vispār, bet īpaši vārsmotā drāmatiskā atdzejojumā, kur jēdzienisko precīzitāti lielā mērā ierobežo intonācionālās, ritma un atskaņu prasības.

Vēl varētu runāt par to, vai tikpat adekvāti Upīts atdzejojuma vārsmās iekļāvis *valodas pušķotājus elementus* kā epitetus, metaforas, metonimijas u. t. t. Bet pie šī jautājuma nekavēšos tāpēc, ka šādiem elementiem gan reizēm izšķīrēja loma liriskajā dzejā, bet nepavisam ne liroepiskajā un drāmatiskajā dzejā. Turklāt Gribojedovs (kā jau iepriekš aprādīts), visai maz centies pēc savas dzejas «izgreznojumiem», tādi viņam reti sastopami un nav iezīmīgi. Beidzot šādi elementi attiektos jau uz vispārējo stila tēlainību, par ko runājams īpaši.

Sevišķi izcila vieta Gribojedova stila tēlainībā ir idiomām, sentencēm, parunām un aforistiskajam materiālam, kas bagātīgi smeļams no tautas dzīvās sarunas un folkloras.

Kas ir idioma?

Idioma ir termins, kas apzīmē kādai noteiktai valodai vienīgi piemītošu izteicienu, kas radies sadzīves apstākļu īpašā gadījumā, bijis tik raksturīgs, ka vēlāk, kad tautā jau aizmirsta šī teiciena izcelšanās, kļuvis par alēgorisku atslēgu līdzīgu apstākļu izprašanai. Mēs sakām: «laist bēdas pār galvu» un «neņem ar gariem nagiem!» Tās ir idiomas. Atskārstams, ka, burtiski tulkotas, šādas idiomas var palikt nesaprotamas, kā, piemēram, nesaprotama mums ir krievu idioma «kliegt pār visu Ivana laukumu» vai Šēkspīra lietotā angļu idioma «nēsāt sirdi sev uz piedurknes».

«Gudra cilvēka nelaimē» Gribojedovs, kad Famusova mājā ierodas Čackis un kad Famusova meita Sofija savam tēvam iepriekš jau stāstījusi kādu sapni, kas var zīmēties uz viņas precinieklem, liek Sofijai izsaukties:

Ах, батюшка, сон в руку!

Pēc sava satura šī idioma nozīmē, ka nupat sapnis sāk piepildīties, vēršas īstenībā. Bet tāds garš paskaidrojums pagalam bojātu efektu, mazinātu frazes spriegumu, attālinātos no Gribojedova iezīmīgās tēlainības. Un Upīts iet vistaisnāko, vienkāršāko un tāpēc īsāko ceļu. Viņš tulko pilnīgi burtiski:

Ak tētiņ, sapnis roka!

Šāds atdzejojums sākumā mūs var pārsteigt. Bet kā tad lai dara? Teiciens «sapnis rokā», ja tikai padomājam, ir ļoti saturīgs, drusku komiski iekrāsots, dīvains un dieši tāpēc pievērš sevišķu lasītāja uzmanību un bez lieka izskaidrojuma atklāj savu dziļāko jēgu, turklāt gluži to pašu, kāda tam ir krievu valodā.

Ļoti uzmanīgi, bet reizē ārkārtīgi raksturīgi idiomu izsaka Famusovs tanī brīdī, kad viņš un viņa viesi sapulcējušies un atzinuši, ka Čackis ārprātīgs. Un pēkšņi šis par ārprātīgu atzītais ierodas. Visi pārbijušies. Tad Famusovs bailēs izsaucas:

О, Господи помилуй грешных нас!

un piesardzīgā viltībā turpina:

Любезнейший! ты не в своей тарелке,
С дороги нужен сон . . .

Latviešu valodas un literātūras institūts

PIE VALSTS UNIVERSITĀTES FILOLOĢIJAS FAKULTĀTES

INSTITŪTA DIREKTORA PROF. DR. A. UPĪŠA REFERĀTS UNIVERSITĀTĒ

Institūts sāka darboties aizpagājušā gada rudenī. Īstenībā nodibināta tika tikai tā literātūras daļa. Valodas daļas pamatā palika jau senāk pastāvējušā latviešu valodas krātuve, kas, Institūtam pievienota, varēja paplašināt savu darba lauku.

Pilnīgi jauna ir Institūta literātūras pētniecības daļa. Doma par šāda Institūta vajadzību mums radās jau tad, kad Maskavā 1944. g. tika *apspriests* jautājums par latviešu literātūras vēstures un literātūras teorijas nodaļas dibināšanu Latvijas universitātē. Pirmā mācības gada darbs šajā nodaļā pārliecinoši pierādīja literātūras Institūta nepieciešamību.

Literātūras vēsture un tāpat teorija un poētika augstskolā nevar nodoties plašai un sīkai pētniecībai, tām jāierobežojas vairāk ar zinātniski izceltu un izskaidrotu, cēloniski sakarīgu faktu savirknējumu viegli pārskatāmā attīstības ainā. Arī to vislabāko augstskolas lekciju kursā, kas aptver sēmestrus četrus, manis dēļ kaut sešus, mēs pagūstam sniegt latv. literātūras attīstības ainu tikai pašos galvenajos vilcienos, tikai konspektīvu pārskatu bez detaļu ilustrācijas, laikmetu un virzienu apraksturojumus, atsevišķu rakstnieku un dzejnieku portretus profilā — tezes, formulējumus un slēdzienus, kuriem dažkārt pat trūkst zinātniskas pētniecības nodrošinātas pamatbazes. Šis pētniecības darbs ir Institūta uzdevums. Tiklab šo uzdevumu pašā būtībā, kā tā piepildījumu praksē redzam Padomju Savienības augstskolas un literātūras institūtu sadarbībā. Akadēmijas vadīto pētniecības institūtu darbinieku kolektīvi laiž klajā veselas serijas rakstu par krievu klasiķiem un tāpat arī par modernajiem autoriem, kur uz archīvu un citu dokumentu pamata apgaismots vēsturiskais laikmets, no kuŗa izaudzis zināmais rakstnieks, viņa dzīve, viņa darba saturs un stils, ārienes ietekme un paša individuālās vērtības. Viena paša tāda kolektīva sadarba Literaturnoje nasļedstvo sējumi pilda veselus plauktus.

Latviešu literātūras pētniecībai atliek vēl milzums darba bez tā, kas jau padarīts. Literātūras vēsturniekam ik solī jāsastop fakti un parādības, kam vēl nav izskaidrojuma un pietiekama apgaismojuma. Piemēram: Brigaderes stāsti un Blaumaņa noveles ir aplūkotas krustu šķērsu un kārtu kārtām, bet nevienam vēl nav ienācis prātā pieskarties artistiskajai novelei, literārās romantikas žanram Rozīša, it sevišķi Ezeriņa darbos ar aizgūtu saturu un acīm redzami aiztapinātiem stila elementiem un paņēmieniem. Nav parādīts, cik tālu tās no pirmavota antīkajā un renesanses novelē, un cik tuvu tur ir atdarinājumi no Konrāda Ferdinanda Meijera atdarinājumiem. Tāpat nepieciešami būtu reiz apgaismot gandrīz plagiātoriskos Andrieva Niedras aizguvumus no Marka Tvena, Vilhelma Rābes, Viljema Loka un, varbūt, vēl citiem.

Tā daudz kas nepieciešams padara nepieciešamu arī literātūras institūtu. To it sevišķi prasa mūsu tagadējā laikmeta vajadzība. Literātūra vairs nevar būt ne stendālisks spogulis ceļmalā, ne spārni, ar ko no zemes aizlidot Novalisa nakšņainajā mūžībā. Ja viņa pilnām grib tikt par īpašu ideoloģijas atzari pasaules izziņai un atziņai, un par dzīves virzītāju spēku, tad nepieciešama arī daudzu veco vērtību un kanonizētu spriedumu pārvērtēšana.

Tas ir jaunās literātūrpētniecības uzdevums, un arī tādēļ dibināts mūsu valodas un literātūras institūts.

Institūta iekārta

I. Administrātīvi techniskais sastāvs.

II Valodniecības daļa:

1. Latviešu valodas sinonimu vārdnīcas nodaļa. 2. Latviešu valodas izlokšņu atlanta un izlokšņu aprakstu nodaļa. 3. Latvijas vietu vārdu nodaļa. 4. Mīlenbacha vārdnīcas nodaļa. 5. Latviešu valodas tēzaura nodaļa. 6. Latviešu rakstu valodas vārdnīcas nodaļa.

III Literātūras daļa:

1. Literārās pētniecības nodaļa. 2. Periodikas pētniecības nodaļa. 3. Drāmaturģijas pētniecības nodaļa. 4. Literātūras enciklopēdijas nodaļa.

IV Bibliografijas un dokumentācijas daļa:

1. Reģistrātūras un katalogizācijas nodaļa. 2. Bibliografijas nodaļa.

V Archīvu un bibliotēkas daļa:

1. Archīvu un reāliju nodaļa. 2. Bibliotēkas nodaļa.

Institūta uzdevums

Aktīvi darbodamies Padomju Latvijas sociālistiskās kultūras celtniecībā, Institūts sekmē latviešu valodas un literātūras pētniecību, vāc un kodificē šai vajadzībai nepieciešamos materiālus, sistēmatizē bibliografiskās izziņas un ievada jaunos zinātniekus resp. augstskolu aspirantus latviešu valodas un literātūras pētniecības darbā.

Darbību tuvāk specifizējot, Institūts valodniecības daļā:

1. pētī latviešu valodu, tās dialektus, morfoloģiju, gramatiku un vēsturisko attīstību; 2. ierīko un tālāk veido latviešu valodas krātuvi zinātniski praktiskai izmantošanai; 3. sastāda latviešu rakstu valodas un sinonimu vārdnīcas, valodas izlokšņu atlantu, kā arī izlokšņu aprakstus; vāc personu un Latvijas vietu vārdus, zinātniski tos apstrādājot; izstrādā latviešu valodas ortogrāfijas pamatnoteikumus, veicina zinātniskās terminoloģijas un īpatni latviskās izteiksmes izkopšanu; 4. rada latviešu valodas «tēzauru» («pūru»), vācot vārdus no tautas mutes un ekscerpējot latviešu rakstniecību; 5. vāc un apstrādā papildinājumus Mīlenbacha un Endzelīna latviešu valodas vārdnīcai; 6. ierīko un vada eksperimentālās fonētikas kabinetu izrunas pētīšanai.

Literātūras daļā:

7. sagatavo aspirantus vai sekmē filoloģijas fakultātes aspirantu apmācību zinātniski praktiskai darbībai valodniecības un literāri zinātniskās pētniecības laukā; 8. pētī latviešu literātūru, periodiku, grāmatniecību, to vēsturi un ideoloģiju sakarā ar sabiedriskām pārvērtībām pagātnē un tagadnē; 9. vāc, uzkrāj un sistēmatizē materiālus latviešu literātūras pētniecībai un tālākai idejiski praktiskai izmantošanai; 10. pētī latviešu un cittautu literātūras vai vispār kultūrvēsturiskās dzīves mijiedarbību, sevišķi krievu ietekmi un marksistiskās ideoloģijas attīstību latviešu rakstniecībā; 11. vāc un pētī materiālus par atsevišķu rakstnieku dzīvi un darbību, pārbaudot viņu darbu tekstoloģisko pareizumu, kā to prasa akadēmiskie izdevumi; 12. sekmē latviešu literātūras zinātnes izveidošanos, marksisma un ļeņinisma teorētiskos principus un sociālistiskā reālisma iesakņošanos rakstniecībā; 13. sastāda literātūras enciklopēdiju, bibliografiskus rādītājus, cittautu tulkojamās rakstniecības sistēmatisku plānu, latviski tulkotās literātūras katalogu, tāpat pedagoģiskām vajadzībām ieteicamās programas latviešu un cittautu literātūrā; 14. ierīko vispusīgu bibliografisku kartotēku, kodificējot tajā pētniecībai vajadzīgo izziņu par rakstniecību, rakstniekiem, latviešu vēsturisko poētiku un sabiedriski ideoloģiskām strāvām; 15. ierīko pētniecībai nepieciešamo literāro archīvu, literāro avotu krājumu un bibliotēku; 16. apzina latviešu literārā archīva materiālu citās vietējās un cittautu krātuvēs, mūzejos, teātros, vācot izrakstus no tiem vai sastādot kataloģiskus aprakstus; 17. bibliografiskās kartotēkas iekārta Institūtam, Folkloras krātuvei, Vēstures institūtam, bibliotēkām, archīviem utt. reģistrācija pēc iespējas savstarpēji koordinējama.

Īss pārskats par 1945. gadā veikto Institūta zinātniski pētniecisko darbu

Valodniecības daļas vadītājs prof. J. Endzelīns sagatavojis savu Lettische Grammatik 2. izdevumam; sarakstījis darbu par somu valodu ietekmi Latviešu valodas frazeoloģijā un sēmazioloģijā.

Zinātniskie līdzstrādnieki ekscerpējuši Latviešu valodas tēzauram Lercha-Puškaiša pasakas. Strādājuši pie latviešu rakstu valodas vārdnīcas, koriģējuši Vidzemes, Zemgales, Liepājas un Aizputes apriņķu vietu vārdu sakārtojumu kartotēkā, noskaidrojuši to vārdu nozīmi, kas uzņemti K. Mīlenbacha Latviešu valodas vārdnīcā no A. Upīša, J. Sudrabkalna un Birznieka-Upīša darbiem.

Literātūras daļā direktors prof. Dr. Andrejs Upīts sarakstījis Latviešu literātūras vēsturi 1885.—1906. g. periodā. Pētījuma uzdevums bijis: pārvērtēt līdzšinējo buržuazisko literātūrvēsturnieku un kritiķu spriedumus par latviešu literātūras attīstības gaitu, tās cēloņiem un sasniegumiem minētajā periodā. Izlietojot visus periodikā un grāmatniecībā atrodamos materiālus, apgaismot laikmeta literātūras dzīvi no marksistiskās mākslas atziņas viedokļa, tātad ciešā sakarā ar tautas saimnieciski sabiedriskās un kultūras dzīves izaugšanu, gruntniecības šķiras hēgemoniju un augošās progresīvās opozicijas spēkiem. Ierādīt pienācīgu vīetu pozitīvajam un negātīvajam nacionālajā romantismā un izcelt līdz šim novārtā pamestā vērotāja reālisma nozīmi tiklab literātūras pašas augšanā, kā visas tautas dzīves virzībā.

Direktora vietnieks zinātniskos darbos prof. Rūdolfs Egle sakarā ar pētniecisko darbu Institūtā 1945. gadā visvairāk pievērsies atsevišķiem tematiem paredzētās Literātūras enciklopēdijas vajadzībām. Darbā iekļaujas šādi aizsākumi: Atskaņas un ritmoidu vēsture, teorija un prakse, panta formas un kompozicija latviešu lirikā, prozas ritmika un ritmizētā proza, Ievads poētikā, Veidenbaums un viņa laiks, Ļermontova Rakstu I sējums, kas iznāks tuvākā laikā. Sējums aptver apm. 40 iespiedlokšņu un plašāku dzejnieka biografiju ar sīkiem darbu komentāriem.

Vecākais zinātniskais līdzstrādnieks Antons Birkerts strādā pie plašāka apcerējuma Latviešu literārās kritikas vēsture. Apcerējums paredzēts apm. 15—20 iespiedlokšņu.

Vecākais zinātniskais līdzstrādnieks Atis Ķeniņš strādā pie literātūrvēsturiska apcerējuma — XIX g. s. demokratisko strāvu ietekme uz latviešu nacionālo atmodu. Darbu vada literārajā daļā prof. A. Upīts, vēsturiskajā—prof. Zutis. Darbs paredzēts kā plaša monografija, iztirzājot visas 1840.—1860. gada revolūcionāri tautiskās kustības Eiropā un it īpaši Krievijā un latviešu nacionālajā atmodā 1860.—1880. g.

Zinātniskā līdzstrādniece Skaidrīte Sirsone iesākusi apcerējumu par tematu Brīvais pants un brīvā dzeja, apm. 3 iespiedu loksnes lielu.

Bibliografijas un dokumentācijas daļā. Daļas vadītājs doc. Kārlis Egle sastādījis šādas bibliografijas: Tautas rakstnieka Andreja Upīša dzīve un darbs — apm. 3½ iespiedloksnes; A. Gribojedovs latviešu valodā; L. N. Tolstojs latviešu valodā, Ādama Mickeviča dzeja latviski 1—8 iespiedloksnes.

Atskatam uz Institūta darbību 1945. gadā pievienojams īss aizrādījums uz dažām problēmām un temām, kas, pēc Institūta vadītāja domām, prasās izpētamas un apstrādājamas blakus jau iesāktajiem darbiem šajā, 1946., un tuvākajos turpmākajos gados.

Temas jau pēc pavirša pārskata būtu sadalāmas vairākās grupās: Pirmajā ietilptu jautājumi par literātūras tiešiem sakariem ar tautas saimnieciski sabiedrisko dzīvi — citiem vārdiem, par to, kur meklējama literātūras sociālā sakne. Starp citām še būtu tādas temas: 1) Gruntniecības apoloģija latv. literātūrā. 2) Gruntniecības negācija latv. literātūrā. 3) Tā saucamā pilsētas dzeja. 4) Pret pilsētnieciško kultūru. Atsevišķi laikmeti: 1) Jaunās strāvas sabiedriskā polemika. 2) Vecās un jaunās paaudzes konflikti. 3) Oktobŗa revolūcijas laikmets latv. avīžniecībā. Atsevišķi virzieni un žanri: 1) Latviešu avīžniecības vēsture (arī kalendāri). 2) Latviešu teātŗa kritikas vēsture. 3) Repertuāra vēsture. 4) Nabagā brāļa dzeja (90—900 gados). 5) Emigrantu literātūra pēc 1905. g. 6) Pirmais pasaules kaŗš un bēgļu laikm. latv. literātūrā. Atsevišķas temas: 1) Patriotiskā literātūra buržuaziskās republikas sākumā. 2) Buržuaziskās republikas negātīvie tipi pretmetā patriotiskajiem. 3) Censoŗa tips literatūrā, 4) Artistiskā novele (literatūras romantika). 5) Majakovska ietekme latv. lirikā. 6) Darba procesa telojumi latv. beletristikā. 7) Kriminalstasts latviešu literatura.

Atsevišķā svarīgā grupā izdalāma marksistiskas ideoloģijas attīstība latviešu literātūras teorijā un kritikā, kur nāksies izpētīt un apgaismot marksistiskas ideoloģijas attīstību dažādos novirzienos arī publicistiskos un zinātniskos rakstos, kam ciešs sakars ar literātūras kritiku — sākot ar terbatnieku «Pūru» līdz bij. buržuaziskās republikas pēdējām dienām.

Latviešu valoda un literātūra pēc Lit. institūta un univ. lit. nodaļas vadītāju ieskata ir Latvijas universitātes un vispār augstākās izglītības svarīgākais mācības priekšmets. Lai kādu speciālitāti būtu izvēlējies latviešu students, savas mātesvalodas un savas tautas literātūras zinātniska apgūšana viņam ir ne vien pienākums, bet arī goda lieta un mērogs, pēc kuŗa visur un vienmēr vērtē akadēmiski izglītota cilvēka inteliģences pakāpi. Par sevi protams, ka valodas un literātūras speciālistiem zināšanu un prasmes vajadzīgs daudzkārt lielākā mērā.

Literātūrvēstures pētniecības tagadējie principi un metodes stipri atšķiras no tām, kas bija pierastas pirmspadomju laikā universitātē un pētniecībā. Bez šaubām, arī tur tika mācīts daudz, kas kā vērtīgs ieguvums joprojām paliek turpmāk iegūstamo zināšanu fondā. Tikai pieeja pašam literātūras materiālam, tā izziņas un izpratnes veidi tagad ir pavisam citādi, nekā tas bija aizgājušās iekārtas laikos — te izglītības turpinātājiem tāpēc nāksies radikāli pārorientēties, bez saudzības lauzt līdzšinējo rutīnu un apgūt jaunos vērtējuma līdzekļus. Mēs konsekventi un līdz pēdējai palikai atmetam veco ideālistisko ieskatu, ka literātūra ir absolūta, patstāvīga, no it nekā neatkarīga, ka tā kā komēta iet savu neaprēķināmo ceļu, pa kuŗu to virza tādi paši neatkarīgi, nejauši uzradušies, dieva doti un kādas augstākas sūtības norīkoti vārda mākslinieki, kas spēj uzrakstīt tikai to, ko viņiem iečukstējusi kāda mistiska suflēze. Mēs nevaram palikt stāvam pie atsevišķām individuālām parādībām literātūrā, izsekot zināmā darba konstrukciju un kompoziciju, klasificēt tipus un sarindot grafās un rubrikās, skaitīt rindas pantā un zilbes pantmērā un iedomāties, ka vairāk nekas arī nav darāms literātūras izziņai. Protams, arī poētikai ir sava vieta, mēs tai pievēršam nopietnu ievērību, daudz lielāku, nekā tas bija iepriekšējos universitātes laikos. Tikai mēs neuzskatām to par visas literātūrzinātnes un literātūrvēstures sākumu un beigām, bet par atvedināmu parādību un sekām, kam cēloņi slēpjas pa laikmetiem un vēsturiskā secībā augošā tautas vispārējā kultūras dzīvē. Tāpēc mēs uzskatām par nepieciešamu plaši pakavēties pie laikmeta saimnieciski sabiedriskajiem un vispārējās kultūras satvariem, no kuŗiem izaug un ar kuŗiem nesaraujamā sakarā paliek visi ideoloģiski strāvojumi un līdz ar to literātūra ar tās virzieniem, novirzieniem, pretišķībām, izcīņām un tāpat ar visām atsevišķām individuālām parādībām. Tikai sameklējuši literātūras sociālo sakni, varēsim pilnām izprast tās vēsturisko izaugsmi, atrast vienotāju līniju visu literāro faktu daudzveidībā un visas vārda mākslas milzīgo nozīmi tautas vispārējās kultūrdzīves izaugsmē.

Tad: literātūras un literātūrvēstures pētniecība nebūt nav tikai kabineta estētiskas laboratorijas darbs ar dzeju, romānu un drāmu.

Lai atrastu pareizu pieeju literātūras materiāliem un visdrošāko metodi šī materiāla kārtojumam, izziņai un novērtējumam, nepieciešami dziļi un vispusīgi apgūt marksisma-ļeņinisma mācības principu, kas padomju augstskola vada tiln visas humanitāras disciplīnas, bet par visām lietām literātūras zinātni.

Tomēr neviena skola, arī augstskola ar saviem institūtiem, nespej izsmelt savu prieksmetu līdz pamatiem un dot visu. Visaugstākā un plašākā izglītība ir un paliek pašizglītība tajā ceļā, ko noradījusas universitātes lekcijas un institūta pētījumi. Pagātnes literātūras vēsturi studējot, katram jābūt nepārtrauktā kontaktā ar laikmeta literāturas dzīvo dzīvi, jāseko visam, kas parādās periodika beletristikas un kritikas nozarēs, teātrī un literatūras apspriežu un diskusiju sanaksmēs. Tikai tā būs iespejama nemitīga sasaukšme studijās iepazīt bijuso ar tagadējo un vērojama jauna izaugsme no pagājušo gadu desmitu saknes. Ta mūsu padomju universitāte un Institūts iespes sagatavot latviešu literatūras speciālistus ar augstu kvalifikāciju, kas varēs ne vien sekmīgi strādāt literātūras pedagoģijā, bet tieši vai netieši, lielāka vai mazākā mērā sekmet arī pašas mūsu jaunās padomju literatūras attīstību.

Šo vietu Upīts atdzejojis tā:

Ak kungs, stāv klātu grēciniekiem mums!

(Baiļīgi)

Mans mīļais! nevajag tev aplam priekiem ļauties.

Miegs der pēc ceļa...

Redzams, te nav dota tiešā idiomas jēga un tas šoreiz nav iespējams, jo, burtiski tulkojot, būtu jāsaka «Mans labuli, tu neesi savā šķīvī», kas latviešu lasītāju pagalam samulsinātu. Te varētu teikt, lai atdzejotājs dotu kādu līdzīgu latvisku idiomu, parunu vai sakāmvārdu, bet jāaizrāda, ka tulkošanas teorijas atzinums ir pret tādu rīcību, jo tad zūd oriģinālvalodas kolorīts un cieš autora stils.

No tautas valodas ņemtu vai mazliet pārfrazētu sakāmvārdu un parunu Gribojedovam daudz. Piemēram, **Famusovs saka Skalozubam:**

Вот, например, у нас уж изстари
ведется,
Что по отцу и сыну честь . . .

Upīts saka:

**Tā, piemēram, no senlaikiem mums
minams,
Ka tēva gods ar' dēlam dots...**

un te jākonstatē, ka latviskā veidā atkal efekts pat stiprāks nekā krieviskajā. (To kāpinājusi atskaņa!).

Sevišķi daudz Gribojedova komēdijā dažādu senteču, aforistisku izteicienu, kas vēlāk kļuvuši populāri un tagad jau krievu tautā cirkulē kā sakāmvārdi. Minēsim dažus no tiem: Molčaļins saka Sofijai:

Ах, злые языки страшнее пистолета.

Atdzejots:

Par pistoli dzeļ baigāk ļauna mēlnesība.

Čackis atzīstas Famusovam:

Служить бы рад, прислуживаться тошно.

Atdzejots:

Es kalpoju labprāt, bet uzkalpoties riebjas.

Molčaļins raksturīgi atzīstas Čackim:

В мои лета не должен сметь
Свое суждение иметь.

Atdzejots:

**Kas manos gados — aizliegts tam
Ļaut vaļu paša spriedumam.**

Visi šie un daudzi citi šādi raksturojoši aforismi un sentences Upīša atdzejojumā saglabā oriģināla nozīmību un manuprāt it labi var kļūt populāri latviešu tautā. Protams, lai visu to iekļautu sarežģītajā Gribojedova pantā un ritmā, lai rindas greznotu atskaņām u. t. t., atdzejotājam nācies daudz ko apsvērt un pārdomāt, reizēm arī vajadzējis piekāpties efekta ziņā. Taču viss lielais šo izteicienu vairums atdzejots ļoti iezīmīgi un slavējami. Kaut vai vēlreiz pakavējoties pie paša komēdijas virsraksta «Ґоре от ума», kam esam dzirdējuši tādus «latviskojumus», kā «Bēdas aiz prāta», «Gudrā nelaime», «Nelaime prāta dēļ» un tamlīdzīgus, redzam, ka Upīša tulkojums «Gudra cilvēka nelaime», kas gan neakcentē pašu krievu sentenci, taču ir pats labākais no visiem pieminētajiem. Labāku atrast, šķiet, nebūs iespējams.

Visslavenākais rieksts Gribojedova slavenajā komēdijā, protams, ir pants un ritmika. Ielūkosimies autora tekstā. Pirmā cēliena pirmā skata beigās kalpone **Līza palaiž spēlētāju pulksteni, tad ierodas Famusovs, un sākas otrs skats. Abus skatus sasaista pulksteņa spēlēšana un teksts, arī pants un ritms:**

Лиза:

. . . . . .

Заставлю их играть.

(Передвигает стрелку, часы бьют и играют)

ЯВЛЕНИЕ 2.

Лиза

Ах! барын!

Фамусов.

Барин, да.

(Останавливает муэыку)

Ведь экая, шалунья ты, девченка.

Не мог придумать я, что это за беда!

То флейта слышится, то будто фортеньяно

Для Софьи слишком было-б рано??...

Atdzejojumā:

Līza:

Lai spēlē arī tas!

(Pabīda rādītāju; pulkstenis sit un spēlē.)

Otrais skats

(Ienāk Famusovs.)

Līza:

Ak kungs!

Famusovs:

Jā, kungs ir gan.

(Aptur mūziku.)

**Tev, skuķe, allaž prātā kāda dēka.
Kas šeitan notiekas, grūt' bija saprast man.
Te tā kā klavieres, te flautu skaņam jūtu.**

Priekš Sofijas par agri būtu...

Te vērojams, ka Gribojedova pants sastādās no trejāda veida rindām. Dominē sešpēdu jambs ar cezūru vidū (aiz trešās pēdas) — tas ir tā sauktais aleksandrīnietis, kur klauzula var būt gan vīriska, gan sieviška. Otrā grupa — piecpēdu jambs ar cezūru aiz otrās pēdas. Trešā grupa — četrpēdu jambs — bez cezūras, protams. Gribojedova komēdijā šādas strofas un to likumība reālizēta ar apbrīnojamu neatlaidību, gandrīz absolūti precīzi (pa visām 3000—4000 komēdijas rindām atrodamas tikai pāris sīkas inversijas!). Jādomā gan, ka autora grūtības nemaz tik lielas nebija, jo aleksandrīnieti viņam vajadzēja labi pazīt (to priekš viņa bija pamatīgi kultivējuši tādi klasicisma pārstāvji kā Kantemirs, Tredjakovskis, Sumarokovs u. c.); piecpēdu jambs (gan bez atskaņām) jau sen figurēja kaut vai Šekspīra lugās, un Puškins drīz vien tā tīro veidu parādīja savā «Borisā Godunovā». Taču šie abi panti kopā un vēl četrpēdu jambs pa starpām tulkotājam var sagādāt «galvas sāpes», īpaši vēl tad, ja dialogā rindas salauzitas vairāku personu frazēm un pat iesniedzas no viena skata otrā.

Ja nu ielūkojamies augstāk citētajā Upīša atdzejojumā, tad redzam, ka mūsu meistars šinī gadījumā visas trīs aleksandrīnieša rindas devis absolūti precīzi — ar visām cezūrām aiz trešās pēdas un ar attiecīgām atskaņotām klauzulām. Protams, precīza arī pēdējā citētā četrpēdu jamba rinda. Vienīgi piecpēdu jamba rindā atdzejojumā ritmiska inversija — trūkst cezūras aiz otrās pēdas.

Jākonstatē, ka šādas ritmiskas inversijas Upīša tulkojumā atrodamas it bieži: cezūra nav dota ne tikai piecpēdu jambiem, bet tā nav lietota arī aleksandrīnieti. Liekas, tas var sagādāt zināmas grūtības pantu skandētājiem, garo rindu runājot, var «pietrūkt elpas». Citas nelaimes jau nav. Autora doto jēdzienu, domu un atziņu precīzākai izteikšanai tas atdzejotājam pat lielā mērā atvieglojis darbu.

Neapgrūtinot lasītāju ar jauniem citātiem, vēl gribu piezīmēt, ka Upīts Gribojedova vīriskās klauzulas vietā (kas, protams, vienmēr atskaņota!) visai bieži dod daktilisko, paredzēdams papilduzsvaru uz pēdējās zilbes (neviļus — untumūs). Mēs visi to zinām, ka divi uzsvari vienā vārdā neatbilst latviešu valodas garam, bet tikpat labi arī zinām, ka vienzilbīgo vārdu mūsu valodā gaužām maz un ka šādas atskaņas mūsu dzejā figurē joprojām — it īpaši atdzejojumos. Ja vēl piemetinātu, ka Fonvizins savus jambus bieži vien ipostazē ar pirichijiem (lai modulētu ritmu un valoda kļūtu elastīgāka), ko Upīts ne katrreiz varējis saglabāt atdzejojumā, ja pieminam daža pārcēluma (enjambement) interjekcijas, pauzes an jautājuma nolaidumu, tā mazinot panta intonācionālo efektu personu satraukuma brīžos — tad esam aprādījuši jau arī tādus «sīkumus», kas ir fineses, par kuŗām mūsu dzejas pārspriedēji līdz šim tikpat kā nemaz nav runājuši.

Šādas fineses, protams, negroza slēdzienu, ka Andreja Upīša darbs, kas veikts, atdzejojot Gribojedova komēdiju «Gudra cilvēka nelaime», atzīstams par lielisku sasniegumu mūsu tulkotajā literatūrā. Tautas rakstnieka dziļā dzejas pazīšana, teoretiskās zināšanas un apbrīnojamā rūpība devusi paraugu, kā jāstrādā dzejas tulkotājam.

V. BĒRCE

KOMANDIERIS

J. Valdmaņa viņete un ilustrācija.

Rīta krēslā krita leitnants Zvaniņš. Viņš tikai uz vienu mirkli noņēma bruņucepuri, tuvumā iekaucās mīna, tad nodunēja sprādziens. Šķemba ķēra tieši deniņos, un Zvaniņš bez vārda, bez vaida saļima blakus savai bruņucepurei.

— Mūsu komandieris kritis, — paziņoja Kociņš, kas gulēja sniegā turpat leitnanta tuvumā un pirmais pierāpās pie tā. Seržants Ābols bija otrais. Viņš noņēma no krītušā planšeti, teica Kociņam:

— Iznes leitnantu no kaujas lauka un gādā, lai to pienācīgi aprok.

— Es? — jautāja Kociņš.

— Jā. Izpildi pavēli, — nepacietīgi atcirta Ābols un drūmi savilka uzacis. — Tālāk es komandēšu vadu. — Tad pagrieza galvu un tā, it kā viss būtu skaidrs un nekas vairs nebūtu runājams, sāka aplūkot planšeti un karti tajā. Jo patiesībā runām te nebija vietas.

Kartē plauka zaļi koki, čaloja strauti ceļi, un takas krustoja laukus. Bet Ābola acis cauri zilganai rīta miglai redzēja savā priekšā tikai sniega kupenas, šāviņu izarto bedru melnos iedobumus, tumšu meža svītru tālumā. Viņš lūkojās sniega pārklātā laukā, tad atkal kartē, atkal tajos vairākos simtos metru, kas bija jānoiet līdz ienaidnieka ierakumiem. Iebāza roku šineļa kabatā, izvilka sausiņu. Grauza to un pētīja karti. Gribējās ēst. Naktī termosos atnesa viru. Tas bija jau laikam sen. Tagad palikuši tikai sausiņi. Divi. Vienu viņš noēda. Tātad... Jā, ko nu par to domāt! Ābols pameta skatu uz biedriem, kas tāpat kā viņš, drūmi klusēdami gulēja sniegā, satvēruši šautenes. Balti pauguriši — vairāk nekas. Maskēšanās tērpi slēpa tos no naidīgām acīm. Viens, divi... septiņi... piecpadsmit... Cik viņu palicis pēc piecām smagu kauju dienām? Un vai viņš, Ābols, pratīs tos vest kaujā? Seržants atkal savilka uzacis, kalsnējā, iegarenā, ar dzelteniem sariem apaugušā seja palika stingra, acīs uzliesmoja uguntiņas.

— Jaunāko seržant Kupri, — sauca Ābols. Līdz šim viņš gandrīz vienmēr visus karavīrus, savus cīņasbiedrus, sauca vienkārši vārdā, neminot to dienesta pakāpi. Tagad tas bija citādi. Viņš kļuva to komandieris. Un tiem vajadzēja to saprast, klausīties un izpildīt viņa pavēles. Un balss tam arī bija skarba, jo viņš bija uztraukts, kaut gan mierīgi grauza sausiņu un pētīja karti.

Kupris nelīda, zemei pieplacis. Viņš pietraucās kājās un ar vienu lēcienu jau gulēja turpat pie Ābola.

— Nu? — jautāja Kupris. — Ko tu gribēji? Machorkas pietrūka?

Viņam bija apaļa, veselīga jaunekļa seja, lielas zilas acis, garas skropstas un sārti vaigi, kas vēl nepazina bārdas naža asmeni. Un cik arī dažādi tie, tomēr bija draugi. Bet šoreiz Ābols cieši skatīdamies biedram acīs, jautāja:

— Nu, kā ir? Kaujas uzdevumu visi zina? Sagatavojušies?

— Ak tā, tagad tu vada komandieris, — pavīpsnāja Kupris. — Saprotams. Tagad ar tevi tikai piecu soļu attālumā varēs runāt.

— Jā, komandieris, — atbildēja Ābols un saknieba lūpas. — Kā komandieris es prasu: viss kārtībā?

— Jā, biedri priekšniek, — atkal pavīpsnāja Kupris.

Tad Ābols pieliecās tuvu, pavisam tuvu draugam un nikni nočukstēja:

— Janka, nespēlē kumēdiņus. Leitnanta nav. Jāved vads kaujā. Tikko sāksies uzbrukums, visiem jādrāžas uz priekšu. Visiem kā viens. Nu?

— Saprotu, — klusi atbildēja Kupris un pievēra acu plakstus ar garajām skropstām. Atkal paskatījās Ābolā zilām, lielām acīm, tā, it kā skumtu par sairušu draudzību. Bet Ābola skats bija drūms un nelokāms.

— Vari iet, — teica viņš un nolaida acis kartē. Kupris nozuda, jā, pat nevarēja pamanīt, ka tas piecēlās — viņš vienkārši lēca un atradās jau savā vecajā vietā.

No rīta migla aizsegā kā no dziļiem jūras ūdeņiem iznira dienas gaismā sasalušā, ievainotā, baltiem sniega tinumiem pārsietā zeme. Šad un tad norībēja nervozs šāviens. Kā cirvja cirtiens klusumu pāršķēla ložmetēja kārta. Un atkal klusums — sasprindzināts klusums, kas varēja katru mirkli sprāgt, tāpat kā, sagaidījusi noteikto stundu, sprāgst mīna ar laika degli.

Tad kaut kur no aizmugures debesīs izlidoja trīs krāšņi putni — raķetes. Nesasniegušas pelēko mākoņu grēdu, tās nokusušas krīta — pāri kaujas laukam un, kaisot dzirksteles, izdzisa. Bet šiem putniem nevajadzēja tāla lidojuma. To, kas viņiem bija jāziņo, viņi jau paziņoja. Ābols, žigli piekāris planšeti pie sāniem, sažņaudzis rokās automatu, cēlās kājās. Triecienam šoreiz bija jāsākas bez artilerijas sagatavojuma.

Viņš ātri pameta skatu uz savu vadu. Kareivji vēl gulēja sniegā. Un viņam tie bija jāpaceļ un jāved kaujā tā, lai tie paļautos uz to, ticētu, ka tā rīcība ir pareiza.

— Puiši, triecienā! Uz priekšu! — sauca Ābols un māja ar roku. Gaidīja — celsies vai necelsies. Tad metās pats uz priekšu. Vēlreiz atskatījās — aiz viņa cits pēc cita cēlās balti, automatiem un šautenēm apbruņoti stāvi, pieliekušies skrēja tam pakaļ. Bet likās, — to soļi bija gausi, ļengani, tie it kā vēl gaidītu — varbūt atnāks kāds cits, īsts komandieris, sakārtos tos nesalaužamā kaujas ķēdē un vadīs cīņā.

— Uz priekšu! Triecienā! — kliedza Ābols. Viņa saucienā bija niknums un lūgums. Bet to neviens nenojauta. Karavīri dzirdēja tikai vienkāršu, aizsmakušu, rupju balsi, kāda jau daudzreiz bija skanējusi kaujas laukā. Pa labi, pa kreisi — visur cēlās un devās uz priekšu cilvēki — kā viens vienīgs vīlnis ar vienu gribu un vienu likteni. Ābola vīri arī izstiepās ķēdē un sekoja savam jaunajam komandierim. Tomēr varēja redzēt, ka saites, kas vienoja atsevišķus karavīrus, ir atslābušas. To juta arī Ābols. Un tādēļ viņš nezināja, vai nākamajā minūtē, kad būs jādod pavēle, vads būs spējīgs to izpildīt vai ne. Viņš skrēja pa balto lauku. Pāri galvai džinkstēja lodes. Priekšā — tur, kur atradās ienaidnieks, tarkšķēja un rībēja. Aiz muguras, smagi dunēdamas, krita mīnas. Bet ja viņš gribēja atskatīties, tad ne mīnu dēļ.

— Gulties! — komandēja Ābols un pirmais novēlās aiz neliela sniega paugurīša. Pārbaudīja — vai viņa vīri ir tepat, līdzās tam. Atvilka elpu. Citas apakšvienības jau devās tālāk, un viņš arī pietrūkās kājās, komandēja: — Celties! Uz priekšu! — un skrēja. Vēlreiz palūkojās uz puišiem. Tie neatpalika. Lūk, veikliem soļiem, mētādams rokas, it kā atrastos uz skrejceliņa, skrēja Kupris. Nekas, varbūt viss vēl būs labi. Jābūt labi.

Balto vīru vilnis virzījās tālāk un tālāk, cilvēki gulās un atkal cēlās. Šāvieni, automatu un ložmetēju kārtas sajuka vienā nepārtrauktā rībonā. Gaiss piesātināts ar lodēm, — tās svilpoja visapkārt kā saniknoti dunduri. Cilvēki krita un palika gulot uz sasalušās zemes. Sarkani asins plankumi liesmoja baltajā sniegā. Ievainotie, sakoduši zobus, rāpās no kupenas uz kupenu. Klupdami, krizdami skraidīja sanitāri. Bet uzbrucēju vilnis vēlās uz priekšu — turp, kur, ierakumos paslēpti, aizstāvējās vācieši.

Tad piepeši pavisam tuvu ietarkšķējās ložmetējs. Ābols redzēja, ka dažas lodes ieurbās turpat zemē, atstājot aiz sevis vieglus sniega mākonīšus. Nākamā kārta brāzās jau augstāk. Iekliedzās, izplēta rokas un pakrita kāds karavīrs. Un vienā mirklī sniegā gulēja jau visi. Arī Ābols. Viņš pat neatcerējās, ka bija nogulies. Zeme pievilka kā magnēts, un Ābols jau sajuta — viņš guļ, cieši piekļāvies kādam pauguram. Tikai pēc minūtes aptvēra notikušo, uzmanīgi pacēla galvu. Vēroja. Tas bija viņa pienākums — vest uz priekšu savus puišus, satriekt vāciešu pretestību. Pārvarēt visus šķēršļus. Ieņemt to zemē izrakto spraugu, kas saucās par ienaidnieka pozicijām. Viņš, Ābols, tagad atbildēja par visu, jo nelokāms bija kaujas likums — komandieris krīt, vecākais jeb drošākais aizstāj to, vienība dzīvo un uzvar. Jā, dzīvo un uzvar, jo ved tos ciņā viens kopīgs mērķis.

Ābols nedomāja par visām šām lietām. Viņa domu gaita bija vienkāršāka. Tikko pārgāja pirmo instinktīvo baiļu minūte, tas saprata, ka vācu ložmetējs novietots taisni viņa vada uzbrukuma sektorā un ka tas ar savu nāvīgo uguni var traucēt tālāko pavirzīšanos, bet arī piespiest atkāpties. Tādēļ bija nepieciešams iznīcināt ložmetēju. Un tas bija jāizdara viņa vadam. Tikko tas kļuva skaidrs, Ābols tāpat bez liekām pārdomām sasprindzināja visu savu uzmanību vienam nolūkam: atrast vācu ložmetēju. Viņš pārlūkoja visu lauku. Lūk, tur, kur no sniega pacēlās baltu pauguru rinda, atradās pretinieka ierakumi. Bet ložmetējs tarkšķēja pa labi un tuvāk. Vēlreiz jāpārskata. Un tad viņš ieraudzīja — sāņus no nelielā ciniša glūnēja ložmetēja stobrs un spļāva svina krusu.

— Priedīt, Ugur, — sauca Ābols tuvākos kareivjus. — Pie cinīša pa labi ložmetējs. Pielīst un ar granātām iznīcināt!

Jauna ložu šalts pārlidoja galvām. Vēl un vēl viena. Priedītis un Ugurs sakustējās, bet tad atkal pieplaka zemei. Ko viņi tūļājas? Baidās? Jeb neuzticas viņam kā komandierim, viņa prasmei? Un piepešs niknums pārpildīja Ābola krūtis, karsts vilnis iesitās smadzenēs. Ja būtu pavēlējis leitnants Zvaniņš, tie tūdaļ dotos izpildīt uzdevumu. Bet viņam vēl neticēja.

— Zaķapastalas! Pienapuikas! — dusmās kliedza Ābols. — Rāpieties man līdz, dzirdat? Vēl mirkli padomājis, piebilda tā, lai varētu visi dzirdēt: — Manā vietā paliek Kupris.

Un viņš pats, pieplacis sniegam, sāka līst ložmetēja virzienā. Tikai aptaustīja vēl divas apaļās granātas kabatā. Gandrīz vai ara ar seju sasalušo sniegu. Atspērās ar kājām, rokām. Pirmie metri likās diezgan viegli. Bet tad jau sāka aizrauties elpa, un lūpas pašas pavērās un ķēra salto gaisu. Blakus bija dzirdamas vēl divu cilvēku smagās elsas. Tātad Priedītis ar Uguru arī lien līdz. Ātrāk, tikai ātrāk! Ložmetējs vēl tarkšķ, it kā izsmejot tos. Un karavīru ķēde guļ, iespiesta sniegā. Dārga katra minūte, tik dārga, ka to nevar atsvērt ne zelts, ne citas vērtības. Minūte tagad visdārgākais. Kādēļ tik gausi viss tas velkas? Kādus desmit metrus Ābols vēl līda, tad neizturēja, pacēla galvu, aprēķināja, ka līdz ložmetējam nav vairs tālu, izrāva no kabatas granātu, pietrūkās kājās un lieliem lēcieniem metās uz priekšu. Kaut kas tuvumā norībēja. Kaut kas iesita plecā vai krūtīs. Ābols švieda granātu. Pats nokrita zemē. Nodunēja sprādziens. Un tad it kā liels kalns būtu uzvēlies uz ložmetēja un apracis to — ložmetējs vairs netarkšķēja.

Ābols atkal cēlās kājās. Pacēla automatu gaisā un kliedza:

— Uz priekšu, zēni! Uz priekšu! Urā!

Kopā ar to cēlās Priedītis un Ugurs. No vāciešu ierakumiem atskanēja šāvieni, bet Ābolam tie likās maznozīmīgi.

— Urā-ā-ā! — sauca viņš un skrēja uz ierakumu pusi. Aiz viņa cēlās vīrs pēc vīra. Pa labi, pa kreisi traucās kaujā citas apakšvienības. Pāri sniegotajam laukam plūda nevaldāmi «urā!» saucieni, kas, saplūduši kopā kā viens milzīgs vilnis, triecās pret ienaidnieka pozicijām. Rībēja šāvieni, sprāga granātas. Automatu kārta sasaucās ar automata kārtu. Strēlnieku ķēde strauji un neatvairāmi tuvojās vāciešu tranšejām. Tur jau sacēlās panika — viens, otrs, trešais metās bēgt.

Ābols svieda granātu tranšejā. Tad, pieskrējis pie tranšejas malas, izšāva kārtu no automata. Vācietis jau bija pacēlis pret viņu šauteni, bet nokavēja — Ābola lode nogāza to. Zaļganpelēkais stāvs sašķobījās un pakrita. Ābols neredzēja vācieša seju — nebija laika, viņš ielēca tranšejā un skrēja tālāk — uz satiksmes ejām, pa kurām aizbēga vācieši. Tad sāka lēkt tranšejās karavīrs pēc karavīra; likās, pagāja tik viens mirklis un ierakumi bija iztīriti no pretinieka. Un visi, kam vajadzēja būt, jau bija šeit.

Apkārt Ābolam stāvēja viņa vada karavīri. Tie gaidīja viņa tālākos rīkojumus, pavēles. Ābols atspiedās ar muguru pret ierakuma sienu. Tikai nezaudēt spēkus — izturēt līdz galam! Ienaidnieks attapsies un nāks pretuzbrukumā. Vācieši sīksti, tie turas pie katra zemes laukumiņa kā slīkstošais pie salmiņa. Katram jāieņem sava vieta, jāsagatavojas kaujai. Viņiem jāiztur, jāiztur visiem, un jāiztur arī viņam!

Karavīri gaidīja sava komandiera rīkojumus. Ābols juta, ka tagad tie lūkojas viņā pavisam citām acīm, katra skatā varēja lasīt apbrīnojumu un cieņu.

— Sagatavojieties vāciešu pretuzbrukumam, — teica Ābols. — Ieņemt pozicijas! Uzstādīt ložmetējus! Pārbaudīt munīciju!

Saņēmis visus spēkus, viņš gāja pa ierakumu bāls, drūms, sakniebtām lūpām. Karavīri, sastapuši viņa skatu, steidzīgi grieza tam ceļu un sāka rīkoties, gatavodamies pretuzbrukuma atsišanai. Tikai Ugurs paspēra soli tam pretim un teica:

— Biedri komandier, mēs ar Gaili ievainoti. Atļaujiet iet uz pārsiešanas punktu?

Ābols pārlaida lēnu skatu visam savam vadam. Te viņi ir — viņa vīri. Stāv tagad vāciešu tranšejās. Tie, kuri palikuši. Maz, maz to. Viens, divi... seši... deviņi... Divpadsmit cilvēki. Tas ir viss. Un priekšā vēl kauja.

— Kur ievainoti?

— Es rokā, Gailis plecā.

— Pārsējāt?

— Jā.

Ābols ieskatījās Ugura sejā. Puika ir novārdzis. Iekrituši, pelēki vaigi. Acis no noguruma sasarkušas. Un laikam sāp arī milzīgi — to var nojaust pēc sejas vaibstiem. Bet katram cilvēkam šeit nozīme.

— Vācieši nāks pretuzbrukumā, — sacīja Ābols.

Ugurs klusēja.

— Maz kas palicis no vada, — sacīja Ābols. Grūti bija pateikt cilvēkam, ka viņš nedrīkst iet projām no kaujas lauka, ja tik vēl spēj turēt rokās šauteni. Bet Ugurs klusēja, it kā nesaprazdams, ko grib no viņa komandieris. Plecīgs, liels viņš stāvēja Ābola priekšā un nekustīgu skatu lūkojās tanī.

— Jāpaliek, — teica Ābols, un, saniknots par to, ka viņš nevar rīkoties citādi, atkārtoja vēlreiz skarbi un nelokāmi: — Jāpaliek!

Pagriezis galvu, ieraudzīja blakus Kupri, drūmi pavērsās tajā un gāja tālāk. Bet Kupris sekoja tam.

— Anton...

— Nu? — jautāja Ābols, pagriezies pret Kupri.

— Puiši taču stingri ievainoti..

— Nu?

— Nu, nu! Pats tu esi bijis ievainots, zini, cik čābiski iet. Lai laižas pie sanitāriem!

— Cilvēku maz, — stūrgalvīgi atbildēja Ābols.

Kupris pavīpsnāja, un dzēlīgs smaids parādījās uz viņa lūpām.

Draugu skati sastapās.

— Tad lūk, kāds tu esi, — teica Kupris. — Bet ja tevi ievainotu, ko tad tu teiktu?

— To pašu.

— To pašu?

Viņi stāvēja viens pretim otram. Vienādi augumi, Kupris mazliet saliecies uz priekšu, zilās acis ar garajām skropstām plati atvērtas. Ābols — kalsnējs, bāls, drūmās acis slēpjas dziļos iedobumos, lūpas sakniebtas.

— Līdz vakaram jānogaida, — teica Ābols. — Būs svarīga katra šautene, katra roka. Citādi nevar.

— Tā?

— Tā.

Un Ābols gāja tālāk līdz vietai, kur beidzās viņa vads, un griezās atpakaļ.

— Rūpīgi novērot, — atkārtoja viņš katram. — Ziņot par visu! Nesnaust!

Tad viņi nāca. Sākumā krita artilerijas šāviņi. Tomēr laikam munīcijas vāciešiem bija maz. Drīz vien kādu četrsimt metru attālumā parādījās vīru ķēde. Ābols nostājās ierakuma malā blakus citiem karavīriem.

— Saudzēt patronas, — pavēlēja viņš. — Pielaist tuvāk!

Bet kaimiņi pa labi un kreisi sāka šaut jau ātrāk. Tad pievienojās arī Ābola vads. Vācieši krita, bet gāja un gāja uz priekšu. No kreisā flanga atklāja uguni ložmetējs. Bet tas pēkšņi aizrijās un apklusa. Vācieši skrēja tuvāk un tuvāk. Skaidri varēja saredzēt katru stāvu. Laikam palika kādi piecdesmit metri.

— Uguni! Uguni! Šaujiet, cik varat! — komandēja Ābols. Atkal ierunājās ložmetējs no kreisā flanga un kā ar pātagas sitienu nogāza ienaidnieka ķēdi. Vācieši bēga.

Pagāja atkal kāds laiks, un pretinieks atjaunoja savu mēģinājumu. Tagad šāva ar mīnām, ložmetējiem. Bet tūdaļ nāca spēcīga atbilde — nodunēja apvāršņi, un liesmojoši šāviņi šņācot krita uz vāciešu galvām. Zeme trīcēja no dārdoņas.

— Katjušas! — līksmi iesaucās kāds no kareivjiem. Katjušas «koncerts» ilga dažas minūtes. Tad iestājās klusums. Tranšeju priekšā gulēja sastindzis lauks ar melnām šāviņu bedrēm. Pāri tam lēni peldēja pelēki mākoņi — tā, it kā nekas nebūtu noticis. Iekaucās vējš — tas skrēja pāri laukam, celdams sev līdz sniega mutuļus. Cilvēki pirmoreiz attapās, ka ir auksts. Vējš meta sejās sasalušus, asus sniega putekļus.

Ābols vēl gaidīja. Pagāja kāda stunda, un no meža atkal izlīda zila krēsla.

— Kupri, — sauca Ābols. — Jaunāko seržant Kupri, — atkārtoja viņš. Un kad tas pienāca, Ābols atspiedies pret tranšejas sienu, teica:

— Ievainotos nosūtīt uz pārsiešanas punktu! Izlikt novērotājus. Pārbaudīt, vai viss ir kārtībā! Un...

Acu priekšā vienā virpuļī griezās Kupris, tranšejas pretējā siena, debesis. Galva dunēja. Vairāk nebija spēka.

— Un... — atkārtoja Ābols. Tad tumsa uzvēlās viņam, un viņš saļima. Kupris redzēja tikai, ka Ābola seja kļuva arvien bālāka, tad tas sagrīļojās un lēni, vēl rokām turēdamies pie tranšejas sienas, sabruka. Kupris ātri nolaidās uz ceļiem blakus Ābolam.

— Vecīt, kas ar tevi? Vecīt!

Ābols neatbildēja. Tad Kupris, noliecies pie tā, pavēra maskēšanās tērpu, atpogāja šineli. Zem šineļa, gandrīz pāri visām krūtīm, plētās plats asins plankums. Asinis bija jau sakaltušas, brūnas. Laikam Ābolu ievainoja vēl tad, trieciena laikā, pie ložmetēja, bet viņš ne vārda neteica. Kupris pielika ausi pie krūts — sirds vēl pukstēja. Tad viņš piecēlās. Apkārt bija salasījušies karavīri. Tie lūkojās pakritušajā Ābolā un Kuprī.

— Mūsu komandieris smagi ievainots, — teica Kupris. — Es stājos viņa vietā.

Prof. R. EGLE

GRIBOJEDOVS LATVISKI

A. S. Gribojedovs. Gudra cilvēka nelaime. Komēdija četros cēlienos (dzejā). Atdzejojis Andrejs Upīts. VAPP grāmatu apgāds, Rīgā, 1945. 148 lpp.

Sabiedriski satīrisko komēdiju žanrā nav daudz tādu darbu, kas pāri savam laikmetam vēl pilni pulsējošas dzīvības saistītu prātus tālākos gadu simtos. Ar patiku mēs varam noskatīties Bomaršē Figaro kāzu veiklajā intrigā un noklausīties dzēlīgajās atjautībās, bet pārāk attāla un savlaicīgi pavirša mums jau šīs franču revolūcijas priekšvakara lugas idejiskā koncepcija. Vairāk skatuvei darināti liekas sadzīves jaunumu apsūdzētāji Šillera laudis, un nemaz vairs nepārliecina Kocebū nopietnība jokos. Vienam otram tādam sacerējumam ir liela literatūrvēsturiska nozīme, bet idejiski un literāri tie vairs nav aktuāli. Kādreizējās sadzīves vaibstu atspulgs tajos var būt spilgts, tomēr paliek neiedarbīgs cita laika cilvēka īstenības uztverei un izjūtai.

Gribojedova komēdijai piemīt vairākas īpašības, kas to uzturējušas un, jādomā, vēl ilgi uzturēs dzīvu, jaunu, saistošu. Cīnīdamies pret sava laika sadzīves jaunumiem, rakstnieks tajā ietvēris nebeidzamo saprāta sacelšanos *pret tumsonību, jaunu progresīvu* atziņu sadursmi ar veco sastingušo pasauli, tās morālo zemiskumu, sociālo tiraniju, pilsonisko stulbumu. Mākslā tā ir veca un tomēr mūžam jauna tema, kas īsto dzīvīgumu iegūst par tik, ciktāl tā ietverta īstenībai tuvā vispārcilvēcīgā atveidā. Apgaismes gadsimtā Vakareiropā vēl ļoti abstrakti pacelta, šī saprāta un izglītības ideoloģija krievu dekabristu kustībā pēc Napoleona karšiem pieņēma arvien reālāku atziņu raksturu. Mērodami sociālās un politiskās pretišķības ar tādu mērauklu, rakstnieki asu skatu un diezgan plašā perspektīvā atspoguļoja dzīves īstenību. Vistālāk šai virzienā tad arī gājis Gribojedovs, vecās Maskavas ģimeniskajā ietvarā uzmezdams dzīvu cilvēcisku būtņu personāžus, kur laikmetiskais, individuālais un tipiskais kļūst daudznozīmīgs. Valodas bagātība, spēks un lokanība, kādā runā šie ikdienas ļaudis krietni spraigajā komēdijas scēniskajā norisē, nav zaudējusi savu dzejisko svaigumu līdz pat mūsu dienām.

Dekabristu traģiskās (1825. gada) sacelšanās pēclaikā, Nikolaja I drūmajā reakcijā Gudra cilvēka nelaime vairāk par Puškina brīvdomīgajām dzejām viļņoja sabiedrības prātus, lai gan cirkulēja tikai fragmentāri un norakstos. Daudzmas pilnīgā veidā, bet, protams, cenzūras sakropļota, uz lielās skatuves tā parādījās tikai pāris gadus pēc Gribojedova nāves — Pēterburgā J. Braņska jubilejas izrādē (1831) ar J. Karatiginu galvenajā lomā, pēc tam Maskavā ar M. S. Ščepkinu Famusova un Močalovu Čacka lomā. Iespiesta vispirms izņāca vācu tulkojumā (K. Knorringa, Rēvelē 1831) un tikai 1833. gadā oriģinālā. Kopš tam tā ieņem pašu redzamāko vietu krievu klasiskās drāmas repertuārā, pie tam krievu literatūras un sabiedriskās domas attīstībā atstājusi visdziļāko ietekmi. Tāpat tā tulkota daudzās cittautu valodās, beidzot pārņemta arī latviešu ne visai bagātīgajā klasiķu tulkojumu pūrā.

Krievu literatūras pētnieks N. K. Piksanovs ievada apcerē par Gribojedovu (A. C. Грибоедов, „Горе от ума" Огиз, Москва 1945, стр. 17) piemetina, ka arī latviski šī komēdija iznākusi 1886. gadā. Acīm redzami te noticis pārpratums, jo tāds izdevums agrāk nav parādījies ne atsevišķi, ne daļēji periodikā. Latviešu inteliģence gan jau tautas atmodas laikā iepazinās ar oriģinālu, mācītu arī vidusskolās klasiskās komēdijas paraugam, tāpat tā daudzkārt gājusi pār krievu skatuvi Rīgā. Ļoti iespējams, ka fragmentāri latviskotu to būs mēģinājusi izrādīt kāda amatieru trupa rosīgajā Vecpiebalgā vai Jelgavā, kur jau 70-tajos gados uzveda Gogoļa Revidentu (izd. Alunāna tulkojumā 1871), bet Gribojedova komēdija nav sastopama nekādā latviskojumā veco cenzēto lugu sarakstos. Tas viegli saprotams, jo Gudra cilvēka nelaime tālaika «pārcēlumu» un pat lokālizējumu praksei izrādījās nepiemēroti grūts darbs. Atstāstījumā dzejiski akcentētās atjautības zaudē savu asumu, tipizācija iznāk pārāk svešāda, nopietnība jokos komiska. Pavisam citādi tas vienkāršākā komēdijā vai vodeviļā. Ne par velti arī vēlākā laikā pat mūsu labākie fābulu un klasiskās drāmas tulkotāji (Fr. Adamovičs, Rainis) nav pievērsušies Gribojedovam, lai gan par viņu jūsmoja. Tādā kārtā Andreja Upīša atdzejojums, kas radies sakarā ar rakstnieka 150-tās dzimšanas dienas atceri, ko plaši atzīmēja visā Padomju Savienībā 1945. gada 15. janvārī, jāuzskata par pirmo šīs komēdijas tulkojumu.

Mūsu literārajā dzīvē tā iepriecinoša parādība un sevišķu ievērību pelna paša atdzejojuma ziņā — kā te atrisinātas atveida problēmas un pārspētas grūtības Gribojedova savdabīgajā stilā.

Izdevumam pievienots neliels ievads, kurā tulkotājs ideoloģiski pareizi apsver komēdijas vispārīgo raksturu, vēsturisko nozīmi un dzejisko saturu. Gribojedovam tas vienīgais pilna brieduma darbs. Bibliofilu valodā runājot, varētu pat teikt, ka viņš viengrāmatnieks (homo unius libri), jo pārējām viņa vodeviļām, liriskajām dzejām, dažādiem prozas rakstiem literārā vērtība niecīga. Reizē tas arī viņa neilgā mūža darbs, kurā kā prizmā savelkas un uz visām pusēm staro radošā gara dziļākās atziņas. Bet lai cik īpats un *priekšlaicīgs liktos kāds dzejojums*, apzīniga tulkotāja un literatūras vēsturnieka acīs nav ģeniālu nejaušību, kuru izprata arī atkarātos no kaut kādiem «koņeniāliem» sajūsmas uzplūdiem. Dekabrisma apgarots, Gribojedovs satīriskās komēdijas virzienā turpina jau pussimt gadu atpakaļ Fonvizina aizsākto skolu, tiecoties klasisko tradiciju savienot ar sadzīves reālistisko kritiku. Kā sava laika izglītotākais cilvēks un brīvdomis, pārvaldīdams vairākas valodas, viņš labi pārredzēja pasaules rakstniecību, tāpēc drošu roku krietni lauza klasisko kanonu un tās schēmatismu par labu dzīvajam īstenības attēlam. Reālās satiras novadā viņam bija arī savi spēcīgi laikabiedri — Krilovs ar fābulām, Puškins un Kīchelbekers ar pārdomu dzeju. Sociāli morālās kritikas virzienā krietni vien kopš Novikova un Radiščeva sliecās visa progresīvā žurnālistika. Tāda bija literāro tradiciju secība, kas iezīmējas Gribojedova mākslā, vecajam cīnoties ar jauno. Atmetis vieglās intrigu komēdijas literāro šablonu, tās iluzoriskos tēlus, samāksloto tipizāciju un valodu, viņš radīja pilnasinīgu sadzīves komēdiju, kas pilnīgi saskanēja ar tālaika krievu teātŗa tieksmēm pēc patstāvīgas nacionālas skatuves mākslas.

Savam atdzejojumam Andrejs Upīts licis jau agrāk viņa paša ieviesto nosaukumu «Gudra cilvēka nelaime», kas visumā atbilst oriģinālam („Горе от ума") un vēl vairāk komēdijas saturam. Senāk apcerēs dažādi variētie burtiskie tulkojumi (Bēdas no prāta u. tml.) — latviski neizteiksmīgi un jau trūcīgāki. Gribojedovs gan visu uzmanību vērš uz apgaismes gadsimtā mūžam cildināto prātu (tieši romāņu ratio, kr. ум nozīmē) kā pretstatu tumsonībai, dzīves nejēdzībām, pret ko saceļas izglītotais Čackis. Šais pretišķībās tad arī norisinās viss komēdijas dramatiskais veidojums, tipu raksturojumi un idejiskie secinājumi. Tādā aspektā autors tiesu spriež par valdošajām sadzīves normām, morālo zemiskumu, liekulību, birokratiju. Bet latviešu valodā prāta jēdzienam specifiskāka jēgas nozīme, un tāpat diezgan pašaurā «saprāta» vietā tas vislabāk aizstājams ar «gudrības» jēdzienu. Tas pats sakāms par «nelaimi», kas psiholoģiski aptverošāks vārds nekā bēdas.

Pavisam nevēlama būtu kaut kāda lokālizācija klasiska darba nosaukumā. Piem., šai gadījumā neviļus ieskanas paruna «gudram gudra nelaime», kuŗas ironiskais toņis nemaz nesaderas ar Gribojedova ideoloģiju. Viņa Čackis domāts kā pilnīgi pozitīvs varonis, kam prāts gan nav saskaņā ar sirdi, bet kurš ar savu jaunlaicīgo pasaules izpratu un dziļo dzimtenes mīlestību uzņemies sabiedriska cīnītāja lomu. Savu dedzīgo ideālismu viņš sēj neauglīgajā pilsoniskā vidē, no kuŗas pats cēlies, tāpēc viņa cīņa veltīga; kā brīvdomis un savādnieks viņš arī pašmīlis, aizvainots pamet kaujas lauku un dodas citur savām jūtām meklēt pavērumu; viņa mīla uz Sofiju panāvas sentimentālitātes apdvesta. Tomēr viņa individuālā apziņa dibinās uz cilvēka atbrīvošanos no egoisma un visa zemiskā, viņa saprāts un dzīves gudrība vērsta pret sociāliem jaunumiem līdz pat dzimtiekārtas nejēdzībām. Kā jau vienatnīgam protesta garam, līdzīgi dekabristiem bez apspiesto šķiru līdzdalības, birokratijas ziedu laikos saprāts viņam sagādā «miljonu ciešanu», pa daļai izgaist pārliecība, ka apstākļiem jāpārveidojas, taču rakstnieks šos centienus neuzskata par tukšu iluziju. Čacka personā Gribojedovs pat drošāk par Gogoli graizīja veco pasauli, tā ka vēsturnieks V. O. Ključevskis gluži dibināti viņa komēdiju apzīmē par «pašu nopietnāko politisko sacerējumu krievu 19. g. s. literatūrā». Te ietverta vesela laikmeta īstenības atspulga, un Čacka gars pavadījis visus tālākos progresīvos cīnītājus.

Gribojedova reālistiskā metode visspilgtāk izpaužas tipizācijā un valodā, kas arī tulkotājam pats cietākais rieksts. Pa daļai to jau ievadīja Fonvizins un tālākā gaitā pie Puškina, Gogoļa, Ļermontova, Turgeņeva, Dostojevska, L. Tolstoja, Čechova, Gorkija un daudziem citiem tā sazaroja par varenu tradiciju. Labi pazīdams krievu tautas dzīvi, tās garu un raksturīgākās īpašības, Gribojedovs attēlam paņēmis samērā vienkāršu vecās muižnieciskās Maskavas sadzīves ainu, kuŗas ietvara personāžā un mainīgajās situācijās noris komēdijas darbība. Atgriezies no ārzemēm, Čackis te ienāk kā portretists parādīt katram viņa īsto seju. Šai notikumā cilvēks raksturojas un raksturo cits citu. Tipāža, sociālmorālo normu un ieražu meti savelkas no kalpa līdz galmam. Protams, vajadzīga vingra dramatiķa roka, lai ierobežoti lokālā ikdienaŗ vidē raksturotu kādus vēsturiskus vaibstus. Gribojedovs to spējis, tāpēc pat tik epizodiskas personas, kā Skalozubs, Repetilovs un Marja Aļeksejevna, dabūjušas pilnmiesīga savas grupas reprezentanta attēlu.

Gribojedova asā tipizācijas un raksturojuma māksla slēpjas valodā, ne tik daudz maskā, žestā, sadursmēs. Morālie principi risinās dialogā, un tai arī sametas pretišķību mezgli. Tikai tā nav klasiskās komēdijas neitrālā daiļrunība, kas abstrakti raksturo cilvēka varbūtējās īpašības, bet gan konkrēta, dabiski vaļsirdīga pašatzīšanās. Tādā plāksnē paši vainīgie uzmet visdrūmāko ainu par savu zemiskumu un apspiestajiem zemniekiem, kuŗi skatuviski nefigurē. Gribojedovs pirmais krievu drāmatiskajā dzejā atkāpās no izturētā klasiskā aleksandriešu 6-pēdu jamba pantmēra, iemetinādams saīsinātas strofas, kas viņa dzejiskai izteiksmei piešķir elastību un dzīvu kustību. Vēlāk tādu vaļību brīnišķīgi vijīgā, kaut gan ļoti komplicētā ritmu un vairākkārtīgu atskaņu izkārtojumā pielietoja Ļermontovs savā Maskarādē. Bet galvenais Gribojedova dzejiskajā rakstā — tautas valodas dabiskums, dzīvas sarunas raksturs un intonācija. Reizē ar to leksika un sintaksis raksturo pašu runātāju, to individuālizējot. No senās tīri literārās deklamācijas tas ir liels solis uz reālistisko dialogu. Ar to pat pagaŗajos (Čacka un Famusova) prātojumos pulsē īsta dzīvība. Vienkāršas, īsti krieviskas izteiksmes nokrāsa dzirdama tiklab apteksnes Līzas, kā arī paša Famusova un muižnieciskās Chļestovas runā („Москва, вишь, виновата", „чорт сущий", „час битый ехала с Покровки, силы нет", „а ты, мой батюшка, иенсцелим, хоть брось"). Tā visi te darbojas un izsakās katrs pa savai dabai, profesijai (kancelejists Molčaļins, militārais Skalozubs) un ieražai kā daždien cilvēki savā vidē un laikā.

Jo vienkāršāka, dzejiski niansēta un tautiska valoda, jo grūtāk tā atveidojama — to katrs tulkotājs zinās no prakses. Liriski prātnieciski dialogi arī Gribojedova komēdijā diezgan vienkārši, bet to samērā maz. Turpretī sadzīvi un tipus raksturotāja saruna ārkārtīgi konkrēta, savilkta, pilna idiomām un spārnotiem teicieniem. Gribojedovs šo parasto satiriskā stila īpašību tiktāl sakāpinājis — pie tam neko nepārspīlēdams vulgārismu ziņā — ka īsie dialogi krietnu tiesu ieturēti sentenču garā. Daļa parunu, sakāmvārdu, kalambūru un rotaļīgu repliku te nākuši no tautas valodas, taču krietna tiesa pieder Gribojedovam pašam un pārgājuši bracholoģismos, tālāk literatūrā un sadzīvē daudz citēti kādas parādības, tipa vai atgadījuma raksturošanai. Piem., tautas sakāmvārdi (oriģ. un Upīša tulkojumā: (Счастливые часов не наблюдают— Vai laimīgie gan kādreiz stundas skaita (Sofija I cēl. 3. skatā). Где чудеса, там мало складу — Kur brīnums klāt, stāv jēga slikti (Famusovs, I, 4). Грех не беда, молва не хорома — Grēks tikai nieks, bet tenka nelaba (Līza, I, 5).

Tautiskā frazeoloģijā:

Līza: Ну вот у праздника! ну вот вам и потеха — Nu, še tev svētdiena: nu tad tik jauka lieta!— амур проклятый— mīla sasodītā! — к лицу вам эти лица — (Jūs palaidnis), jel protiet drusku kauna! — нужен глаз да глаз — paliec nomodā! — на вовеки веков — lai gadījums ir kāds.

Sofija: Мне все равно, что за него что в воду — Par sievu tādam kļūt — tad labāk slīcināties! — А горе ждет из-за угла — Bet kļūma turpat paslēpta.

Famusovs (meitai Sofijai): Ах, матушка, не довершай удара! Кто беден, тот тебе не пара.
Ak, mīļā! laikam nokaut vēlies!
Tev neder nabags, nez' kur cēlies. (I, 4)

Čackis: Блажен, кто верует, тепло ему на этом свете.
Lai svētīgs tas, kas tic, tam silti saulē šajā. (I, 7)
Судьба любви — играть ей в жмурки
Jā — mīla spēlē acīm sietām. (III, 1)
Как суетится, что за прыть.
Kā traucās! kas par steigu tā! (II, 4)

Famusovs: Эй, заряжи на память узелок.
Vēlreiz tev saku, esi labs un cēls. (II, 5)
— столбовые — в ус никого не дуют.
Tie veci muižnieki, nevienam negriež ceļu. (II, 5)
А дамы? — сунься кто, попробуй, овладай
Bet dāmas? — lai tik mēģina kāds apcelt tās. (II, 5)

No pašām zīmīgākajām populārajām sentencēm minamas kaut vai šādas:

Famusovs: Обычай мой такой — Подписано, так с плечь долой.
Mans senais paradums:
Tik parakstīt, un miers ar jums. (I, 4)
Что за комиссия, создатель,
Быть взрослой дочери отцом!
Ak radītājs, tās gan ir mokas,
Par tēvu lielai meitai būt: (I, 10)
Читай не так, как пономарь,
А с чувством, с толком, с расстановкой
Un lasi — ne kā ķesteŗi,
Ar jūtām, prātu — pauzes trāpi. (II, 1)
Куда как чуден божий свет —
Ешь три часа, а в три дня не сварится.
Ir jauki dzīvot manuprāt:
Trīs stundas ēd, trīs dienas vēders mana. (II, 1)
Ах! Боже мой! Что станет говорить
Княгиня Марья Алексевна!
Ak, dieviņ manu: tūliņ nākamrīt,
Ko kņaze Marja Aļeksevna stāstīs: (IV, 15)

Čackis:
Служить бы рад, прислуживаться тошно.
Es kalpotu, bet uzkalpoties riebjas. (II, 2)
Старухи вдруг тревогу бьют —
И вот общественное мнение
Bet vecās trauksmi sludina,
Tā rodas sabiedrības doma! (IV, 9)

Repetilovs:
Шумим, братец, шумим . . .
Mēs troksni taisām, draudziņ, troksni!

Skalozubs:
А книги сохранят так: для больших оказий.

Famusovs:
Забрать все книги бы, да сжечь!
It visas grāmatas tad vajag krāsnī mest! (III, 2)

Salīdzinājumā te citātos skaidri redzams, ka parunas, sentences un tamlīdzīga vienas valodas frazeoloģija tulkojumā diezgan reti iegūst spārnota vārda raksturu. Starp tiem bieži gadās saturiski pavisam nepārtulkojamas idiomas. Tad atliek tikai divi ceļi: izteiciena aizstāšana ar attiecīgu paštautas tipisku idiomu, vai arī ņemot pazīstamu vispārināmāku sentenci. Taču kā vienā, tā otrā gadījumā — ielāps paliek ielāps. Īpaši lokālizējot — efekts gan pastiprinās, bet dzejiska darba objektīvajā stilā rodas nevēlama divdabība. Kur saturā ņemta sadzīves aina zināmā tautā, laikā un īpatos apstākļos, pie tam tēlota ļoti reāli, pa autora īstenības izjūtai, tur katra svešāka replika kļūst par piedauzīgu kalambūru. Sevišķi tas zīmējas uz parunām un sakāmvārdiem, kas bieži vien, aplipuši ar folkloriskām reālijām, tulkojumā ienes svešu pieskaņu.

Gribojedova atdzejojumā Andrejs Upīts šai ziņā rīkojies pareizi, komiskā efekta labā nemezdamies latvismos, vienā otrā gadījumā pat pārāk izvairoties no sentenciskām puantēm. Tā, piem., gribētos zīmīgāka latviskojuma tādām komēdijas saturā svarīgām frazēm, kā:

Есть тьма искусников, я не из их числа
Lai raugās citi, neprotu to es. (Čackis, III, 3)

O! глухота *большой порок!*
(saka pakurlā kņaziene par jaunatni, — latviski teiciens ņemts apraksta veidā, III, 20)

Turpretim latviskojums zīmīgāks par oriģinālu Famusova vecās Maskavas slavinājumā: На всех московских есть особый отпечаток — Ikkatram maskavietim maskavieša spalva (II, 5). Krievu parafrazētā paruna: Теперь . . . да в полымя из огня — aizstāta ar latvisko: «No vilka bēga, lācim uzkrita», kas pareizi atbilst satura jēdzienam, nav arī tīri lokāla.

Gribojedova satira spēcīga un asa. Bet neko viņš nav kariķējis vai tautiski pārspīlējis, neatzīdams tāda žanra. Tāpat otrā virzienā dialogs nekur nav pārliterārizēts. Atdzejojumā tas visumā labi ievērots, tomēr vietām pagadās neveiklības un prozaismi, kas viegli novēršami, sevišķi tām personām, kam tāda frazeoloģija nepiedien. Piem.:

Čackis:
Vai Jūsu krusttēvs kājas atstiepis? (I, 7)
(Ваш батюшка отпрыгал ли свой век?)

Sofija:
Jel rimsties, tēti, reiz, man galva riņķī skrien.
No bailēm elpa tik ar pūlēm laukā lien. (I, 4)
(Позвольте, батюшка, кружится голова Я от испуга, дух перевожу едва).

Pāris vietās ieviesušies pārpratumi. Tā Čackis (II, 5) Famusovam ironiski saka, vai viņš nevarētu nožēlot kādu citu viņa īpašību, nevis prātu (tulk. — citu apžēlināt): Chļestova (III, 10), runādama par nakti, gan domā pastaro galu (светопреставление), ne tikai dienas «gaismas otro pusi»; tāpat „лаккарточны взаимных обучений" (III, 21) — viņas vulgārā izteiksmē nozīmē Lankastera mācības sistēmu skolās (ne «zemes karšu pētīšanu»); Molčaļins (II, 12) zemojas „по должности", ne «aiz modes»: Famusovs (II, 2) par Čacki izsaucas: да он властей не признает (tulk. «Neko viņš nevar ieraudzīt»). Čacka monologā (II, 5) krīt ārā zīmīgā konkrētā replika par «klientiem ārzemniekiem», ar ko Gribojedovs nonicina franču revolūcijas emigrantus Krievijā, kur tie vēl slamstījās pa augstmaņu namiem.

Tādā kārtā, salīdzinot Gribojedova komēdijas atdzejojumu ar oriģinālu, varam rezumēt, ka visumā no latviskā teksta uz mums runā pats autors, nevis «atdzejotājs», kā tas bieži gadās. Andreja Upīša leksika pietiekami bagātīga, lielākās grūtības viņa vingrā roka pārspējusi, paliekot noteiktā stila iejomā un raksturā. Sevišķi Čacka prātnieciski psiholoģiskajos, Sofijas vientiesīgajos un Famusova monologos dzejiskums visadekvātāks. Te Gribojedova izteiksme plūstošāka, kaut gan tāpat koncentrēta, intonātīvi kustīga. Mūsu citētie konkrētie piemēri turpretim vislabāk rāda, ka īpatā klasiskā darbā tulkotājam gribot negribot šis tas jāupurē no oriģināla vienā vietā, otrā ko zīmīgāku atgūstot. Bez tam tādi norādījumi pamācoši jaunāku tulkotāju praksei.

Gribojedova satira un Puškina episkā dzeja kļuva par jaunu etapu ceļā uz sadzīves atspulgu mākslu. Bet tās nepieder tikai literatūras vēsturei. Viņu tēli, domas un pat dzejiskais raksts arvien plašākā sazarojumā virzīja nacionālās kultūras progresu. Par Gribojedova satiriskām sentencēm Andr. Upīts izsakās, ka ar tām joprojām «uz mums runā krievu tautas dzīvā pagātne, kuŗai ar tagadni tikpat nesaraujams sakars kā platajai, gaišajai upes grīvai ar tās sākotni kaut kur mežiem apaugušā un sūnās iegrimušā tālā avotā». Tas mums dod sevišķu iemeslu atskatīties arī uz šo sākotni. Tomēr attālākas pagātnes klasisks darbs, lai cik dzīvs un iedarbīgs tas saglabājies, ar savu dzejiskumu vien met tikai vispārīgu apgaismojumu uz to. Tāpat bez kādreizējo sadzīves parādību konkrētākas izpratnes daudz kas vēlākām paaudzēm paliek neuztverams un neizprotams arī paša tā dzejā. Tāpēc klasiķus vienmēr velams izdot kaut ar vissīsākajiem komentāriem. Pētnieki par Gribojedova komēdiju apgalvo, ka tanī vairāk savlaicīgas sadzīves (ne tikai lielo vēsturisko) parādību atbalss nekā visām tālaika krievu lugām kopā. Pie tam šis lokālisms dzejojuma ideoloģijai un visam saturam ļoti svarīgs. Piem., jau pašu personu uzvārdu atvasinājumi (Famusovs, Repetilovs, Skalozubs). Tad daudzās sentences par Kuzņecka tiltu. «Angļu» un «farmazoņu» klubu, grāmatām naidīgo zinātnieku komiteju, «kūrtāgu» (galma dienu) karbonārijiem, pirktajiem nēģerīšiem («арапчики») un pret supiem izmainītiem zemniekiem, voltēriešiem, pedagoģisko institūtu un tā tālāk. Tas viss prasa paskaidrojumu. Vēsturiskā sadzīves lugā senāk rakstnieks pat replikās ietvēra ko zīmīgu. Bet sakarā ar Gudra cilvēka nelaimi taču arvien mēs runāsim par Gribojedova laiku, par veco Maskavu un par visu muižnieciski cariskās Krievijas īstenību tās ikdienišķi tipiskajos vaibstos. Dzejā izjustus, šos vaibstus kultūrvēsturiskā izprata vēl vairāk padziļinās.

VALSTS VAKAREIROPAS MĀKSLAS MŪZEJA JAUNLAIKU MĀKSLAS NODAĻAS ATKLĀŠANA

Valsts Vakareiropas mākslas mūzejs šinīs dienās atklāj Vakareiropas jaunlaiku mākslas nodaļu, kuŗā visvairāk pārstāvēta beļģu gleznieciba, tēlniecība un pielietojamā māksla (medaļas). Šī nodaļa laimīgā kārtā palikusi vācu iebrucēju neizlaupīta, kas ir mūzeja darbinieku nopelns, jo tie savā laikā parūpējās, lai Valsts mākslas mūzeja manta netiktu 1944. g. no Rīgas aizvesta.

Valsts Vakareiropas mākslas mūzeja jaunlaiku mākslas nodaļā gūstams krietns pārskats par beļģu gleznieciības attīstību 19. g. s. beigās un 20. g. s. pirmajā pusē. Gleznu klāstā pārstāvēti gandrīz visi novirzieni. Reālistiski gleznotas ainavas, akadēmiski krietnas ģīmetnes, saloniski un formālistiski traktētas klusās dabas un akti visnotaļ pievelk ar savu meistarību un vairāk vai mazāk klusināto krāsainību.

Beļģu jaunlaiku gleznieciības 19. g. s. beigu posmu ievada tādi gleznotāji kā Aleksandrs Marsets (1853.—1929.) ar akvareli «Māja kāpās» un Armans Rasanfoss (1862.—1934.) ar vairākiem sieviešu aktu gleznojumiem, izcilais meistars Eižens Lārmans (1864.), kuŗa «Jaunība» ir gleznota liellem laukumiem un satur sevī visas šim meistaram parastās metodes, ar kādām tas savās lielajās gleznās traktējis Brabantas laukus un to kopējus. Valeriuss de Sadelērs (1867.), kuŗa mijkrēšļa noskaņā gleznotais «Augļu dārziņš» sauc atmiņā Esko. Alfreds Teodors Žozefs Bastjens (1873.) ar īpatā kolorītā akadēmiski gleznoto «Sievietes ģīmetni». Jaunāko gleznieciību pārstāv Izidors Opsomers (1878.) ar divām eļļas ainavām: «Ļjēras kanālis» spēcīgā lazējumā un «Vecā pilsēta», Albērs Saverijs (1886.) ar meistariski gleznotajiem «Ziediem». Albērs Servāss (1883.) ar ekspresīvo gleznojumu «Lauku darbi», Tafs Valē (1902.) ar rūpīgi gleznoto «Klusā daba ar dārzājiem». Žans Lodī (1877.) ar spēcīgo, krāsaino «Pliķni».

Beļģu jaunlaiku tēlniecība nav tik spēcīgi reprezentēta, bet arī starp skulptūrām atzīmējamas: Viktora Ruso (1865.) bronza «Samierināšanās brīdis», Raimona de Mestera de Becenbruka (1904.) bronza «Mazais lauvēns» un Luī Maskerē (1871.—1920.) marmors «Sievietes krūštēls».

Beļģu medalieŗu māksla šai nodaļā reprezentēta ļoti bagātīgi ar veclaicīgajiem šīs mākslas paraugiem svinā un jaunākajiem, kas darināti bronzē, sidrabā un terakotā.

Šimbrīžam Valsts Vakareiropas mākslas mūzeja jaunākās mākslas nodaļu nobeidz telpa, kuŗā izstādīti trīs franču gleznotāju — Frijēza, Šabo, Briansona, divu italiešu — Saleti un Mori, divu zviedru — Talīova un Kalstēniusa, viena norvēģa — Vilhelmsona un viena poļa — Dadleza gleznas, un dažas skulptūras, sākot ar Ogista Rodēna populāro bronzu «Skūpsts».

D. V.

ARVĪDS GRIGULIS

M. Gorkija JEGORS BULIČOVS UN CITI Dailes teātrī

Jau Čechovs sagrāva «vienotas darbības» (intrigu līnijas) suverēnitāti drāmaturģijā, kas vienmēr diktē vairāk vai mazāk samākslotu sižetu un kāpinātus efektus. Čechovs prasīja, lai cilvēku darbība drāmā būtu tikpat vienkārša kā dzīvē. Tālāk — pēc viņa domām, nepieciešama stipra raksturu individuālitāte, kas reālizējama galvenokārt ar valodas individuālizāciju — «lai katra maska runātu savā valodā». Tādējādi lugas centrā nostājas raksturs un raksturu attieksmes.

Čechovs ir Gorkija skolotājs drāmaturģijā. Čechovs tīri praktiski — ievedot Gorkiju Maskavas Dailes teātŗa sabiedrībā 1900. gadā Krimā, ieinteresēja Gorkiju rakstīt lugas, un jau 1902. g. parādījās Gorkija «Sīkpilsoņi» un «Dibenā». Pārliecinājies par Čechova galveno drāmaturģijas principu pareizību un izejot no tās, Gorkijs radīja pats savu drāmaturģiju.

Čechova un Gorkija drāmaturģija ir vienreizēja visas pasaules drāmatiskajā literātūrā un pat padomju drāmaturģijas teorētiķi (Volkenšteins), runājot par vispārējām drāmas likumībām, ir spiesti Čechova un Gorkija drāmaturģiju izdalīt atsevišķi.

Gorkijs tāpat kā Čechovs atteicās no «notikuma» valdošās pozicijas drāmā. Drāmas vienīgā centrālā sastāvdaļa kļūst cilvēks raksturs. Taču Gorkijs stipri padziļina Čechova raksturu izpratni, viņš padziļina rakstura sociālo dabu. Tādēļ arī Čechova lugas ir psicholoģisku problēmu lugas, bet Gorkija — sociālo problēmu lugas. No otras puses, savā darbā «Par lugām» Gorkijs izsakās pret rupjiem, šabloniskiem personāžu raksturojumiem pēc «šķiru pazīmēm». Viņš māca katrai personāža vienībai bez vispārējām šķiras pazīmēm atrast to individuālo kodolu, kas tai visraksturīgākais un kas gala aprēķinā nosaka tās sociālo izturēšanos.

Kā līdzekli, kas veido lugas personāžu, Gorkijs uzskata personāža valodu. «Lugas darbojošos personu nosaka vienīgi un tikai tās valoda.» Tādējādi Gorkija drāmaturģijā arī vārds kļūst par darbību. Saprazdams savu principu atšķirību no vispārīgās drāmaturģijas principiem, Gorkijs izvairās savus skatuves darbus nosaukt par lugām vai drāmām, bet lieto apzīmējumu «ainas», «scēnas» u. tml. (arī «Jegoru Buličovu» Gorkijs ir nosaucis — «scēnas»).

Bet cilvēks ne vienmēr tā runā, kā domā, vai vismaz cilvēka runa tikai nepilnīgi atsedz tā domu. Lūk, kādēļ līdz Čechova un Gorkija lugu skatītājiem ir jāatnāk arī tai valodai, ko persona gan nerunā, bet kas izriet no zemteksta un kas veido dziļu un spēcīgu apakšstraumi. Tikai lugas ārējā norise kopā ar šo apakšstraumi virza visu lugu uz to ideju, ko ir nospraudis autors.

No sacītā ir skaidrs, kādas milzīgas grūtības ir jāpārvar teātrim, inscenējot Gorkija lugas. Tur, kur Gorkijs ir stingri pieturējies pie savā darbā «Par lugām» izteiktiem drāmaturģijas principiem, tur režisoram un aktierim ir jāatklāj un jāizprot raksturs vienīgi no replikām.

«Jegors Buličovs un citi» ir viena no tām Gorkija lugām, kur tieši šie Gorkija drāmaturģijas principi visvairāk ievēroti.

Luga ir iecerētas, bet nepabeigtas drāmatiskas triloģijas pirmā daļa, un Gorkijs to uzraksta 1932. gadā.

Lugas ideja ir parādīt krievu kapitālistiskās sabiedrības bojā eju, viņas sairšanu. Tā ir tikai īpatnējāka lapa tajā pašā buržuazijas vēsturiskajā liktena grāmatā, ko Gorkijs jau rāda «Fomā Gordejevā» un «Artamonovu uzņēmumā». Katastrofa «Jegorā Buličovā» ir krasāka, jo vēstures attīstības straume ieplūst jau revolūcijas periodā. «Jegors Buličovs» notiek īsi pirms un pēc februāŗa revolūcijas.

Drāmas varonis Jegors Buličovs ir krievu tirgotājs, cēlies no Volgas strādzniekiem, iekūlies komijos, apprecējis sava maizestēva meitu un trīsdesmit gadu nodzīvojis kapitālista dzīvi. No saviem vecākiem viņš ir mantojis spraigņēju spēku (pēc Gorkija norādījuma, viņa dzīvoklī ir smagas, grūti pārbīdāmas mēbeles), skaidras smadzenes un no Volgas — plašuma izjūtu un drosmi. Trīsdesmit gadu viņš ir dzīvojis bez sevišķas galvas lauzīšanas par dzīvi, viņš saprot, ka tam «jāiedzīvojas naudā, bet zemniekam jāpelna maize un jāpērk no viņa preces», no sava krustdēla — revolūcionāra, viņš ir dzirdējis, «ka rublis ir lielākais zaglis» un taml. Viņa sociālā izcelšanās arī nosaka viņa pieļāvību pret krustdēlu un dīvaino savādnieku — sektantu — mežsargu Donatu. Visas šīs īpašības kopā to ir izveidojušas par asu, pretišķību pilnu raksturu, ko visi cienī, jo viņam ir nauda un «ar ormaņiem tas nekaulējas».

Šis valdnieciskais ģimenes galva saslimst, un tūliņ sākas padoto intrigas un kombinācijas — dala lāča ādu, kaut gan lācis vēl staigā rūkdams.

Lūk, šajā brīdī Gorkijs atklāj priekškaru un rāda cīņu. Spēki, kas veido šo cīņu, ir dažādi. Vispirms cīnās Buličovs ar savu slimību. Slimība viņā atmodina alku noskaidrot dzīves jēgu. Cīņā par dzīves jēgu viņa asais prāts arvien vairāk un asāk atmasko to sabiedrību, kas ir ap viņu. Te slēpjas lugas sociālo problēmu atslēga. Sadursmēs ar savu apkārtni viņš atmasko visu personāžu, kas ir tipiski pirmsrevolūcijas sabiedrības pārstāvji.

Bet arī pats Buličovs ir notiesāts līdz ar šo sabiedrību, jo arī viņš ir tikai viens šīs mirstošās sabiedrības loceklis, tikai viņa traģēdija ir tā, ka viņš beidzot redz to bezizejas dzīvi, ko ir dzīvojis. Tomēr viņš nezina izeju no šīs dzīves un kā ievainots lauva šaudās savā būrī, kur apkārt pirdz tie, kuŗu miršanu viņš saredz, tāpat kā saredz savu galu. «Bet spēka mums nav. Un visi dzīvojam nāvei.»

Vienīgais, ko viņš spēj, ir atklāt pie laika acis savai meitai, lai tā ieraudzītu patiesību, kas ir nejēdzīga.

Otro cīņas plāksni veido to personāžu savstarpējās sadursmes, kas grib dalīt Buličova bagāto mantojumu.

Visa šī cīņas pārbagātā dinamiskā līnija noris uz revolūcijas fona. Un pats galvenais — lugas personāžā līdzi revolūcijai pieaug sociālās kolizijas.

Mūsu Dailes teātrim «Jegora Buličova» inscenēšana ir ciets rieksts, jo Dailes teātrim pēc sava rakstura ir kāpināta romantisma noliece, kas var būt traucējošs šķērslis lugas sarežģītā psicholoģiskā dziļuma atklāšanā.

Ir prieks, ka Dailes teātris šo riekstu sekmīgi pārkodis, palikdams joprojām sava stila ietvaros. Tas liecina, ka šī ansambļa attīstība iet dziļumā un pa sava paša ceļu. Ir tiesa, ka Dailes teātŗa apmēros tā ir izaugšana par galvas tiesu un ķīla daudziem augstvērtīgiem sociālistiskā reālisma inscenējumiem Dailes teātrī arī turpmāk. Sociālistiskais reālisms sintezē romantismu un reālismu. Romantisma Dailes teātrim bija gana, Gorkijs palīdzēja atrast drošāku reālisma bazi. Nopelniem bagātais mākslas darbinieks Ed. Smilģis ar saviem tuvākajiem līdzstrādniekiem F. Ertneri un E. Maču ir veikuši lielu darbu, kuŗā ļoti daudz cildinoša. Mākslinieciskais iespaids liels, aizraujošs un nopietns. Taču būtu nepareizi aizvērt acis pret tām problēmām, kuŗas šajā inscenējumā vēl ir palikušas neatrisinātas, vai atrisinātas ļoti diskutējami.

Izrāde pārliecina ar savu krāsainību, nopietnību, dinamiku un ārkārtīgi bagātu fantaziju mizanscēnās, darbību organizācijā un attieksmju zīmējumos, sevišķi tad, ja atceramies, ka autors nav devis norādījumus gandrīz nevienai mizanscēnai. Tomēr nevar teikt, ka izkārtojumos nebūtu atkārtojumu. Dažreiz šie atkārtojumi draud pat garlaikot (otrā stāva ekspluatācija). Vairākām kustībām trūkst nepieciešamības sajūtas, jo motivējumi ir naīvi (Varvara, Zvoncovs, Dostigājevs).

Grūti ir uzskatīt par laimīgi atrisinātu skatuves sadalījumu divos stāvos. Tas sasmalcina dekorātīvās līnijas un pamazina figūru proporcijas. Pēc Gorkija teksta ir secināms, ka uz otru stāvu ved kāpnes, un pilnīgi pietiek ar attiecīgu personu atrašanos uz kāpnēm situācijai vajadzīgajā brīdī. Nav šaubu, ka kāpnes dotu daudz lielāku monumentālitāti nekā otrais stāvs un vairāk atbilstu Buličova telpas rakstu ram un autora domai. Tagad dzīvošanās pa otro stāvu ne vienreiz vien samazina efektu pirmajā plānā norisošajai darbībai.

Tomēr visvairāk ir palicis neizdomāts un neatrisināts lugas finmāls. Autora doto taisno fināla līniju sarauj vispirms demonstrantu dziesmas dublējums, (vai tad Dostigājevs var pievienoties revolūcionārai demonstrācijai? Viņš var pievienoties vienīgi kadetu un liberālo demonstrācijai, jo pretējā gadījumā tas daudz vairāk nekā Šura ieiet nākotnē), tad Šuras nevajadzīgā skraidīšana iekšā un ārā pa otro stāvu un, treškārt, ja reiz Buličovs ir pakritis monologa brīdī, pēc lugas jēgas, viņš vairs nevar piecelties. Glafiras un Tjatina atbalstīts. Pēc autora, Buličova iznīkšana notiek pakāpeniski un konsekventi. Viņš monologu runā, turēdamies pie krēsla, un Tjatina un Glafiras atbalstījums ir viņa kritiens. Ir parasts efekta un skaidrības dēļ ļaut Buličovam sabrukt uz grīdas, bet tad arī tālāk ir jānovēršas no autora remarkām, un pārējo personu atrašanās uz skatuves ir lieka. Finālu raksturo vienīgi mirstošais Buličovs un pār viņu Šura, kas nedzird tā aicinājumu, jo māj revolūcionārai demonstrācijai.

Bez tam vēl inscenētājs nav pietiekami skaidri parādījis to, ka revolūcija, kas notiek aiz skatuves, uznāk uz skatuves personāža sociālās kolizijās. Šī sabiedrība nebūt nav viena politiska lējuma. Ir parasts uzskatīt, ka lugas dinamikas avots ir vispirmā kārtā sociālās kolizijas un tad tikai personīgās intrigas. Dailes teātrī šajā ziņā nav pat līdzsvara. Attiecīgais repliku materiāls nav pietiekami iedzīvināts, un kur to mēģināts darīt (Mokeja un Buličova sarunās), tur ne visai veiksmīgi.

Jegoru Buličovu tēlo Nopelniem bagātais mākslinieks Arturs Filipsons. Nav šaubu, ka šis ir viens no Filipsona augstvērtīgākajiem tēlojumiem viņa mākslinieciskajās gaitās. Buličova raksturs arī ir ļoti pateicīgs, lai viņā iekausētu Filipsona vareno balss materiālu, figūru un stāju, tāpat arī iekšējo potenci. Filipsona Buličovs pārliecinoši valda pār skatuvi, pārējo personāžu un ar savu spēku to saskalda, tādējādi nodrošinot lugas pareizu ideoloģiju. Sevišķi iespaidīgi ir mierīgie toņi, aiz kuŗiem manāms pārākums un aizturēts spēks, ko draud nomākt slimība un bezcerīgie meklējumi. Taču Filipsons par maz ir piegājis Buličova galvenajai līnijai — jēgas un patiesības meklējumam. Filipsona Buličovs ir vairāk despots, kas saskalda pretiniekus ar spēku, mazāk ar «kāpēc?» Filipsona Buličovs pieņem Melaniju, Pavļinu, ragā pūtēju (nez' kāpēc tulkotājiem tas ir «taurētājs», kaut gan latviešiem ir ragu orķestris, mežrags u. t. t.) un svētlaimīgs kā slims karalis pieņem uzjautrinātājus nerrus, līdz tie viņam apnīk, un tad viņš tos izsviež laukā. Gorkija Buličovs arī jūtas pārāks par viņiem, taču, slimības mākts, viņš cer viņos saskatīt iespējamo patiesību, cer, ka varbūt viņi izglābs. Ne velti viņš, tad kad ienāk ragā pūtējs, liek pievērt durvis, jo viņš drusku kautrējas no šī ārstniecības veida, bet tomēr cer: «varbūt». Un tikai tad, kad jautājumos un pretjautājumos, darbībā un pretdarbībās viņš vēlreiz pārliecinās par visu šo mošķu niecīgumu, viņš izsviež tos laukā.

Tikai iekšējos un skaļos jautājumos, tezēs un antitezēs Gorkijs atmasko visu sabiedrību, atklāj arī pašu Buličovu un liek revolūcijai viņus noskalot. Filipsons nejautā, bet cenšas atbildēt, arī viņa jautājumi skan kā atbildes.

Pie šī traktējuma un ievērojot vēl aprādīto pēdējo režijas trūkumu, vienīgi Filipsona lieliskā monolitāte pasarga skatītāju no jautājuma: Vai nu tad, kad despots ir miris siltā kompanijā, kas ir ap Buličovu, neuzplauks kā apvītusi zāle pēc lietus? Vai Buličovs ir viņos atklājis pietiekami daudz puvuma, lai tos varētu uzskatīt par vēsturiski mirušiem jau pirms Buličova?

Tieši tādēļ, ka pārāk maz vērības ir pievērsts tezes un antitezes momentam, Filipsona veidotajam Buličovam iet līdzi tikko manāma abstrakcija, ko dzēšot būtu tikai iegūts.

Mākslinieciskas pilnvērtības ziņā Filipsonam cienīgi stāv blakus Lilija Zvīgule Ksenijas lomā. Viņa savā tēlojumā ir atradusi neskaitāmas sīkas līnijas, kas to tipizē tik konkrēti un reljefi, ka šis tēls iegūst tādu tiešamību, pēc kādas būtu jācenšas katram reālistiskas mākslas māksliniekam. It kā šķietami otra nozīmības loma izvirzās ļoti redzamā vietā, un ģimenes un sadzīves moments ar šo lomu vien jau ir nodrošināts. Attieksmes ar pārējo personāžu ir niansētas ļoti smalki, atskaitot dažas vietas ar Mokeju, bet tur, šķiet, nav Zvīgules vaina. Vienīgais, ko šajā lomā varētu vēlēties, ir drusku ārišķības un ļaunuma. Ksenija ir muļķe, bet nebūt ne godīga muļķe. Ne velti Gorkijs viņai ir devis remarku par gredzeniem. Tas nenozīmē to vien, ka šiem spožumiem ir jābūt, bet tie arī ir jāredz.

Varvarai līdzīgas sievietes, ko tēlo Alma Ābele, atkārtojas Gorkija darbos vairākkārt — gan pilnā augumā, gan detaļās, (piem., lugā «Pēdējie» — Naģežda). Tie ir buržuaziskās sabiedrības izauklēti ļoti seksuāli dzīvnieki. Ābele dod konsekventi izdomātu un labi atveidotu tēlu. Tikai Varvaras gājieni nav tik intelektuāli sarežģīti, kā to rāda Ābele. Viņa ir ļoti apķērīga, bet ne gudra, kaut gan viņa cenšas veidot vīra karjēru un diktēt sabiedrībai. Ābele tagad ir skaista, atjautīga dāma, kuŗa var iekarot simpatijas, ja to lamā, kā to dara Buličovs. Vairākas viņas «otrā stāva» mizanscēnas ir naīvas, bet tā liekas inscenētāju vaina.

Patālāk no Gorkija patiesības ir Aleksandras tēls Nopelniem bagātās mākslinieces Lilitas Bērziņas traktējumā. Lilitas Bērziņas spēle kā vienmēr ir ļoti respektējama, tikai tā nav īstā Šura, nav pašā jaunībā sarūgtināts gudrs, spītīgs pusaudzis (vai arī jaunava), cienīga Buličova atvase, kas tāpat dzīvē meklē kā viņas tēvs un tāpat neatrod atbildes tajā sabiedrībā, kur viņa mīt. Atbildi viņai dod revolūcionāru dziesmas lugas finālā. Viņa kādā vietā saka, ka tā kļūst Nanā. Lilitā Bērziņā Nanā elementi jau tagad ir pārāk redzami un tā ir galvenā kļūda. Tā kā viņa brokasto, tieši tā brokastos Nanā. Šura taču neklūst Nanā, viņa nogriežas pa citu ceļu. Izejot no Bērziņas tēla, Šurai, lai nonāktu uz Gorkija ceļa, ir jāgriežas atpakaļ. Tas lomas attīstībā rada kolīziju, kas arī paliek neatrisināta.

No detaļām grības pieminēt tikai vienu: kas ir vainojams pilnīgi aplamajā sasveicināšanās situācijā pirmajā cēlienā? Gorkijs domā, ka viņiem jāapkampjas klusējot, šķiet, ka tas arī vairāk atbilst abiem raksturiem. Draiskulību un rotaļību tur saskatīt nevar.

Klostera priekšnieci Melaniju tēlo Emīlija Viesture. Tēlojums labs, izdomāts un atrisināts pareizi. Varizējiskuma traktējumam atrasta pareiza, nepārspīlēta liekulības deva, kaut tas tiek drusku pārspīlēts pēdējā cēlienā, kas tikko manāmi degradē ir tēlu, ir situāciju. Bez tam uzkrīt mazs sīkums: vai tikai oriģinālitātes dēļ Viesture atsakās no klostera priekšnieces amata simbola — zižļa?

Varvaras vīru — Zvoncovu tēlo Edgars Zīle. Liekas, ka tēlotājs drusku mokās ar mizanscēnu trūkumu; vairākām mizanscēnām trūkst nepieciešamības sajūtas. Tālāk šis nepieciešamības trūkums pārslēdzas uz pašu tēlu, un tas liberāla advokāta kombinātora vietā draud izvērsties par sutineru. Tas izskaidrojams ar jau aprādīto režijas kļūdu, ka pārāk maz izvirzīti politiskas pretišķības momenti personāžā. Ir piemirsts, ka februāŗa revolūciju Zvoncovi un Dostigājevi grib izvērst par savas karjēras kāpnēm. Liekas, ir piemirsts, ka triloģijas otrā daļa «Dostigājevs un citi» iesākas jau pirmajā daļā un ideoloģiski iesākas visasāk Zvoncovā un Dostigājevā.

Tjatinu veikli tēlo Hermanis Vazdiks, tikai skatītājam paliek neskaidrs, kas Tjatins īsti ir. Tas tādēļ, ka Vazdiks tāpat kā visi mazāko lomu tēlotāji neuznes uz skatuves vajadzīgās vēstures. Lai to izdarītu ar nedaudz teksta un ne pārāk bagātām attieksmju saskarēm, ir vajadzīga liela meistarība, kas šiem tēlotājiem vēl pagaidām izpaliek.

Viena no visvājākajām lomām šoreiz ir Arnoldam Stempam — Mokejs. Jāšaubās, vai šis rupjais, samākslotais līdējs var vadīt Buličova veikalus. Kādēļ tāda neirastenija un kritieni? Stemps organiski nav saaudzis ar savu lomu. Zemteksts veidojas lētiem paņēmieniem. Rodas traucējumi vispārējā plūdumā.

Labs un izturēts ir Arnolds Stubavs kā Dostigājevs. Vēl asāku un nopietnāku politisko lomas līniju, un mēs noticēsim, ka viņš jau šeit sāk vadīt kontrrevolūciju un būs nākošās triloģijas daļas centrālā figūra. Derētu arī plašāks un dziļāks vēriens, viņš taču ir banku financistu pārstāvis.

Elizabeti — Dostigājeva sievu — tēlo Erika Ferda. Mazāk vulgāritātes koķeterijā!

Antoņinu — Dostigājeva meitu — tēlo Elvīra Bramberga un dublē Vilma Lasmane. Dostigājeva dēlu — Alekseju — Artūrs Dimiters. Dimiters sniedz iezīmīgu deģenerētas jaunatnes pārstāvi. Tikai viņa puiciskums nedrīkstētu būt tik rotaļīgs, kā to dara Dimiters, ka aiz tā var sākt nozust deģenerācijas līnija. Simbolisma dekadences piesātinātā Antoņina grimst pseidoliriskos sapņos. Šo līniju labi veido Bramberga un Lasmane. Brambergas spēle dziļāk motivēta, ar lielāku iekšēju satvaru. Lasmanes tēlojums liriskāks.

Tādā mizanscēnā nostādīta deja ienes garlaicīgu pārtraukumu un traucē Tjatina un Šuras saspēli.

Labs un iezīmīgs ir popa Pavļina tēls Luija Šmita veidojumā, tikai vēlētos mazāk ārējas viltības, kas izsakās galvenokārt mīmikā. Bāla ir viņa monarchistiskā līnija. Emīla Mača traktējumā šis pats tēls mazāk iezīmīgs. Attieksmēs ar Buličovu daudz kas pazūd no tā, ko dod Šmits.

Lielisks ir ragā pūtēja tēls Evalda Valtera apdarē. Kaut gan viņa loma ir epizodiska, Valters ir pratis tajā sameklēt tik daudz detaļu, ka šo detaļu suma tālu pārsniedz daudz citu plašāku lomu tēlotāju izdomu. Pie tam viņa atradumi nekur neiet pāri zīmējuma līnijām. Tas ir neliels, bet ievērojams meistardarbs.

Liels, atbildīgs un ļoti svarīgs tēls ir kalpone Glafira, ko traktē Irma Laiva. Aktrise ar lielu nopietnību ir meklējusi šīs lomas pareizu iztulkojumu. Katra kustība, katra attieksme ir apsvērta un piepildīta ar nepieciešamības motivējumu. Tomēr jāatzīst, ka viņa Glafiras tēlu pilnām neatsedz un vietām ir pārprotama.

Glafira ir tas cilvēks, kas kungu namā ienācis no Volgas vai līdzīgas vides. Viņas saites ar šo vidi nav pārtrūkušas. Viņas spēka potence un dabas valoda nav nonāvēta šajā kungu namā. Ar to viņa uzvar Buličovu, ar to viņa palīdz Buličovam. Viņa saista Buličovu kapitālistu ar to, kas Buličovs bija pirms trīsdesmit gadiem. Viņai nav nekā no izsvēruma un aprēķina. Viņā runā daba un tauta, un tādēļ tā neliekuļo un arī nebaidās. Viņai nav vēl skaidras šķiras apziņas (atcerēsimies sarunu ar Jakovu), bet viņai ir pareiza šķiras sajūta. Viņa nezina, nesaprot, bet jūt, ka Buličovā vēl izskan kaut kas no tautas, tādēļ viņa viņu mīl.

Laivas Glafira ir gudra. Viņā dominē prāts un no daba. Tādēļ līdz skatītājam atnāk zemteksts: Kas Glafirai ir par aprēķinu, ka viņa aicina Buličovu aizbraukt uz Sibiriju? Kāds aprēķins un kādi instinkti viņu dzina Buličova gultā? Kāds spēks viņai ļauj panest apvainojumus?

Kārlim Āderniekam kā Jakova tēlotājam var pārmest nevajadzīgu lirismu un līdz ar to nespēku. Jāšaubās, vai lugas otrā daļā viņš varēs stāties pretī Dostigājevam.

Mazs apmēra ziņā, bet ļoti interesants Gorkija skicējumā ir mežsarga Donats. Viņam uz skatuves ir jāuznes liels neizprasts tautas spēks, kas, nicinot pastāvošo sabiedrību, ir ieslēdzies sektantismā. Rūdolfs Kreicums tam meklē atslēgu lirismā un, saprotams — neatrod.

Zobunovu, Mokrousovu un ārstu pareizi, veikli un ar labu mākslinieciskū izjūtu veido Austra Zīdere, Alberts Miķelsons un Atis Krauklis. Ar primitīvām tēlošanas grūtībām cīnās Velta Krūze.

Visā lielajā tēlu galerijā ļoti savdabīgs un no drāmaturģijas viedokļa vienreizējs tēls ir — svētlaimīgais Prokofijs. Šī tēla pareizs piepildījums un ievešana tēlu sistēmā prasa inscenētāja un aktiera lielu mākslinieciskū taktu. Dažas kļūmīgas nianses, un paceļas drauds atšķelt no lugas veselu epizodu. Leonīds Leimanis šo problēmu ir atrisinājis ar lielu meistarību. Viņš epizodu pilnīgi iekļauj lugas mākslinieciskajā vienībā un detaļu analizes pilnībā tuvojas Valteram.

Lugu tulkojuši divi no mūsu labākajiem rakstniekiem — Aleksandrs Čaks un Jānis Grots. Tikai ar steigu ir izskaidrojams tas, ka viņi nav visā pilnībā nodevuši aktieŗu rīcībā to, kas šajā lugā ir pats svarīgākais, proti — valodas individuālizāciju. Turpretī pārējās tulkojuma grūtības, kā kalambūrus, atskaņojumus u. c. tulkotāji ir veikuši priekšzīmīgi.

Visi augstāk minētie fakti nebūt nemazina Gorkija lugas uzveduma grandiozitāti un teātŗa lielos sasniegumus, bet tikai norāda, kādu sarežģītu problēmu laimīgs atrisinājums būtu vēl lielāks papildinājums Dailes teātŗa un visas mūsu mākslas sasniegumos un centībā pēc pilnības.

Visām tām varbūtējām diskusijām par lugas iztulkojuma neatkarību no autora der nostādīt pretī padomju teātŗu pedagoga prof. N. Gorčakova dialogu starp viņu un režisoru: **(Beseda o režisure 1941):** — Uzmanīgi izlasu lugu, pasēžu pie tās vienu otru stundiņu un nosaku vispirms lugas ideju, bet pēc tam «piemēroju» manai idejai ir saturu, ir tēlus.

— Variet darīt arī tā, bet jūsu atrastā ideja droši vien nebūs autora ideja.

— Tas tieši ir tas, kas man vajadzīgs! Es pēc tā tieši cenšos! Lugu uzvedīšu es, bet ne mirušais autors. Lugas idejai jāpieder režisoram, bet ne autoram.

— Tas tiesa, ja jūs gribētu iemiesot uz skatuves personīgu ideju, bet ja jūs gribat uzvest lugu tādēļ, lai izteiktu un parādītu autora ideju — bet no tā tieši sastādās režisora uzdevums — tad tas nav tā.

— Es jūs nesaprotu: kā tad izteiksies mana individuālitāte?

— Un jūs esat pārliecināts, ka viss lugas saturs, visi personu raksturi atbilst jūsu idejai?

— Esmu pārliecināts.

— Tādā gadījumā lūdzu papūlieties vēlreiz pārlasīt lugu!

Pēc stundas saruna atjaunojas.

Režisors: pamatos man bez šaubām ir taisnība.

— Tikai nāksies nedaudz pārveidot otrā cēliena beigas, trešajā cēlienā vajadzēs izmainīt pāris repliku...

Un režisora zīmulis sāka svītrot lugu!

Jāvaicā: ko šāds režisors uzvedīs, lugu vai savas domas un fantaziju par šo lugu? — Saprotams pēdējo.

Režisora domas un fantazija par lugu ir ļoti vajadzīgas, bet, domas un fantazija, kas vērsta uz to, lai labāk atklātu autoru.

Jāpiezīmē, ka šis citāts absolūti nevēršas pret Dailes teātri, kas ar lielu godbijību un milzīgām pūlēm ir darījis visu, lai parādītu Gorkiju un viņa ideju. Un tieši tādēļ šim inscenējumam tādi panākumi, tāda ievērība un tieši šajā virzienā Nopelniem bagātais mākslas darbinieks Ed. Smilģis parādījis savu lielo mākslinieka kvalifikāciju.

Laikraksts «Literātūra un māksla» iznāk vienreiz nedēļā. Redkolēģija: **J. Grants** (atbildīgais redaktors), **M. Buša, N. Grīnfelds, A. Grigulis, A. Krūmiņš, A. Lapiņš, A. Sakse.**
Redakcijas adrese Rīgā, Kr. Barona ielā 12. Runas stundas no pl. 10—14. Numurs maksā Rbļ. 1.—. Abonēšanas maksa Rbļ. 52,— gadā.
Abonentus pieņem Preses apvienība Rīgā, Kirova ielā 41/43. Izdevējs VAPP laikrakstu un žurnālu apgādniecība Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40.
Iespiests Vapp Poligr. tresta tipogr. Nr. «Cīņa», Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40. JT 00347.